

Tuuli kulkee auringonsäteissä yli lammen.

*Unikon auennut teriö
sulkee auringon sisäänsä
ja ylistää hetken taivasta:
iltatuulella helisee
uusi kesä.*

Vesi sieppaa taivaan.

*Pelto herää unisin silmin
hohde harteillaan.
Jos lähestyt hiljaa
olet oma kuvasi
viljantähkän hopea
hiuksissasi.*

*Pellosta
versoo
valo*

*Maan hiukset kasvavat kesää
— tuuli kypsyttaa tuleentuneen tukan.*

Sananjalka on kirjoittanut kesän.

Kestikievarilaitoksen taustaa

Jo v 1649 annettiin asetus kestikievarien perustamisesta kaikkien yleisten teiden varsille. 1500-luvulla olivat valtion virkamiehet yöpyneet matkoillaan nimismiesten taloissa tai kuninkaan kartanoissa. Kun yksityiset alkoivat vaatia itselleen kievarioikeuksia, perustettiin tavernit. Taverneista kehittyivät sitten kestikievarit. Taverneista matkustavaiset saivat maksua vastaan ruokaa, asunnon ja kyydin. Vuoden 1649 asetuksen lisäksi annettiin lukuisia muita asetuksia sekavien kestikievariolojen selventämiseksi. Järjestettiin esim. apu- eli hollikyytejä, joita joutuivat suorittamaan pitäjän talonpoikaistalot lähettämällä miehen ja hevosien 3–4 päiväksi kerrallaan kyytiä ajamaan. Kestikievarin läheiset talot oli lisäksi velvoitettu suorittamaan vara- eli reservikyytejä, jollaista matkustaja oli oikeutettu anomaan kaksi tuntia varsinaista kyytiä odotettuaan.¹

Kyytilaitoksen ylläpito oli kokonaan manttaalimiesten rasituksena (suurtalot). Manttaalimiehet eivät saaneet minkäänlaista korvausta

valtiolta. Ainoa korvaus oli kyyditävien maksama kyytimaksu, joka ei sinänsä ollut tarpeeksi suuri kannattaakseen. Lähikunnat keskenään (tai jopa kihlakunta) saattoivat muodostaa kyytilahkon. Kruununvouti laati osakasluettelon, jonka kuntien edustajat tarkastivat käräjillä. Kyytiluettelo sisälsi kaikki ne talot, joista oli suoritettava apukyytejä varsinaisiin majataloihin tarvittaessa. Tämä oli hollikyytivelvollisuus.²

Talonpoikien mielestä oli kohtuutonta yksin joutua kantamaan kyytirasitusta. Niinpä talonpoikaissäädystä pyrittiin siihen, että valtio ottaisi kyytitoimen huostaansa tai että taksoja korotettaisiin riittäviksi. Niin tehtiinkin v. 1883 uusi asetus kyyditys- ja kestikievarioloista. Nyt joutui kyytilaitosta ylläpitämään kaikki manttaaliin pantumaa, jota ei ollut erikoissäädöksiin vapautettu, eikä vain suurtalot. Kyyditys ja kievarinpito huutokaupattiin nimismiehen toimesta viideksi tai kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Siis se sai kievarinpito-oikeu-

det, joka suostui sen halvimalla ottamaan. Joskus tarjoukset varsinkin hiljaisten teiden varsilla sijaitsevien kievarien pidosta nousivat liian korkeiksi, jolloin kunta ei hyväksynyt tarjouksia ja hollikyyti alkoi vanhaan tapaan.³

Kievarinpitoa Ollilan Ylöpirtissä

1800-luvun alussa kestikievari siirrettiin Pajulasta Ollilaan. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että Loimaan-Someron tietä oli alettu yleisemmin käyttää. Ollilan kievari oli mm. Haalin ja Ällin (Ylöpirtti) taloissa.⁴ V. 1884 Kustaa Älli Ollilasta suostui pitämään määrätyn määrän reservihevosia 16 pennistä virstaa (= 1066.8 m) kohti. V. 1887 kuntakokous puolsi Ollilan kievarin antamista Kustaa Älliille. Tällöin Someron muut majatalot olivat Joensuussa ja Pitkäjärveltä. 1890 Ollilan kievari päätettiin antaa Kustaa Widenille. V. 1900 Ollilan majataloa

IHMEITÄ

Tuuli herättää puut

Kävyt / auringonvihreät / ovat kiivenneet kuusenlatvaan / keinumaan.

Hentta

Hentta eli perunaloora oli semmost lauvantai ruokaa. Ku uuni oli lämmitetty leipomist varte oli henttaa hyvää kypsentää jälkiuunis. Päivälliseksi tehti ensin muusii. Perunat kuarittii, keitettii kypsiks ja hakattii puunuijan kans piäneks. Sit siihe lisättii kuumaa maitoo ja vähän voitaki ja sualaa ja vatkattii hyväks. Ensin siit syätiin päivällist ja loppuu sekotettii sit nisujauhoi ja jätettii lämpymää paikkaa imeltym-

mää pariks tunniks. Ku se oli aikas imeltynny lisättii pari kanamunnaa ja kaarettii voireltuu looraa. Looraa kypsennettii uunis pari tuntii. Uuni ei saanu olla liian kuuma ettei peruna kuahunu yli. Maistu erinomaselt kohta kuuman jonku lihan, syltyn tai makkaran kans. Soosiikan ei välttämätä tarvinnu.

Ku tehti yksistäs vaa henttaa laitettii perunat kuarinas ja kuarittii vasta kypsinä kohta kuumina. Jos

ne pääsi jähtymää niitä ei saanu kunnolla pieneks. Jauhot lisättii heti mutta maito voitii lisätä vasta uunii pantaessa.

Loora oli usein vähän sikjän pualeist nii et oli vaikjaa saara sitä lusi-kast poijes. Yksiski pirois eräs vanha miäs livasi (nuolasi) luskan puhtaaks. Sit onnistu taas seuraaviltki paremmin.

Lähettiläjä:
Helvi Torkkomäki
Somero

Piapojuuhoin keittäminen.

Yks hehto kuroi
Toiset tälläs vähän ohraa kans joukkoon, mut ei kertoja koskaan.
Yks litra papui.
Yks litra roukaa sualaa.

Kaikki aineet pistetään muuri-pattaan kiahumaan vettä saa olla senverran et kaurat mukavastas peittyy.

Niit keitetään niin kauan et pavut on kypsii ja kaurat vähän halkeilee. Piapokset tyhjennetään pa-

rast pyykkipunkkaan. Siin on hyvä valuttaat vesi pois, kun on ensin vesen poisto läven tunkenu olkii täyteen. Tämmöttöön saa piapokset pysymään punkas ja vesi juaksee pois. Valuutuksen jälkeen ne kannetaan lämmitetyn saunan parvel. Saunaa lämmitettäis päästetään ensiin sauhuu sisäl, myähemmin pelkkä lämmin piisaa.

Käyrään välil sekottamas esimerkiksi heinäharaval, tämmöttöön

Kären lämpynen maito kaaretaan issoon vattiin, piimän alku sekotetaan siihen hyvin. Vati jätetään huaneen lämpyseen noin kuu-

Piapojuuhois ei ol mittään määrää kuinka paljon yhteen lautaselliseen jauhoi pistetään, se on maku asja toinen tykkää paksummast ja toinen taas ohkasemmasta piapost.

Pitkäpiimä

Kaks litraa kummattuu maitoo
Yks kahvekupillinen piimän alkuu

Piapo

Pitkäpiimä sekotetaan ensin hyvin, sen jälkeen voi joku itte ottaa piimää lautasellas.

saaraan vilja kuivaamaan tasasemmin.

Jos lämmint on vähän voi kaurat happantuut, jos taas on liian kuumaa ne voi pallaat.

Lämpöä täytyy sen tähren tarkastella et se pysyy sopivana. Kun vilja on kuivaa se viärään pual-lämpysemä myllyyn. Käytetään niin hianoiks jauhoiks et likistettäis ne pyssyy pallona.

reks seittämäks tunniks. Nostetaan sen jälkeen yän ajaks kellariin jähtymään. Pualen päivän ajois piimä on valmist sytäväks.

Lautasel piimä ja piapojuuhot sekotetaan keskenäs.

Kertoja Olga Oksanen.
Pajula
Synt. 1909 Somerolla.

Ylöpirtin talo, Ollila, jossa kestikievari sijaitsi vuosisadan alussa. Talo on rakennettu v. 1899.

Kuva O. Virtanen

suositeltiin vuosiksi 1901-5 edelleen Juho Ällille. Kievari oli luultavasti ollut tätä ennen jo joitakin vuosia Juho Ällillä. Kun majatalo-oikeudet uudelleen tarjottiin 1915 Ollilan kievarin sai Evald Heikkilä. Kievari oli kyllä vielä tämän jälkeen Juho Ällillä.⁵

Kun 1800-luvun alusta kestikievari oli Ollilassa, se sijaitsi useaan otteeseen Ylöpirtissä. Viimeinen omistaja Juho Älli piti kievaria yli 30 vuotta. Tähän aikaan olivat kyyditykset tavallisimmin Ypäjälle 21 km, Jokioisiin 17 km ja Joensuuun 10 km. Talossa pidettiin 4-5 kyytihevosta. Ne olivat kievarin omia. Ruuhka-aikoina saattoivat kaikki hevoset olla ajossa, ja palatessa odotti jo uusi kyyti. Käräjäaikana saapui vieraita ja ajettiin kyytiä yölläkin. Kyytimiehenä olo oli rankkaa varsinkin talvisin tukkoteillä. Kyytiä ajoivat yleensä keskenkasvuiset pojat. Ylöpirtissä omat pojat ja joskus tytätkin. Kyytimaksun saaminen riippui paljolti kyydittävästä itsestään. Joskus sattui käydä niinkin että maksu jäi saamatta kun

ei kerran ollut. Usein sai kuitenkin hyvät juomarahat, varsinkin kauppaedustajat olivat avokätisimpiä.

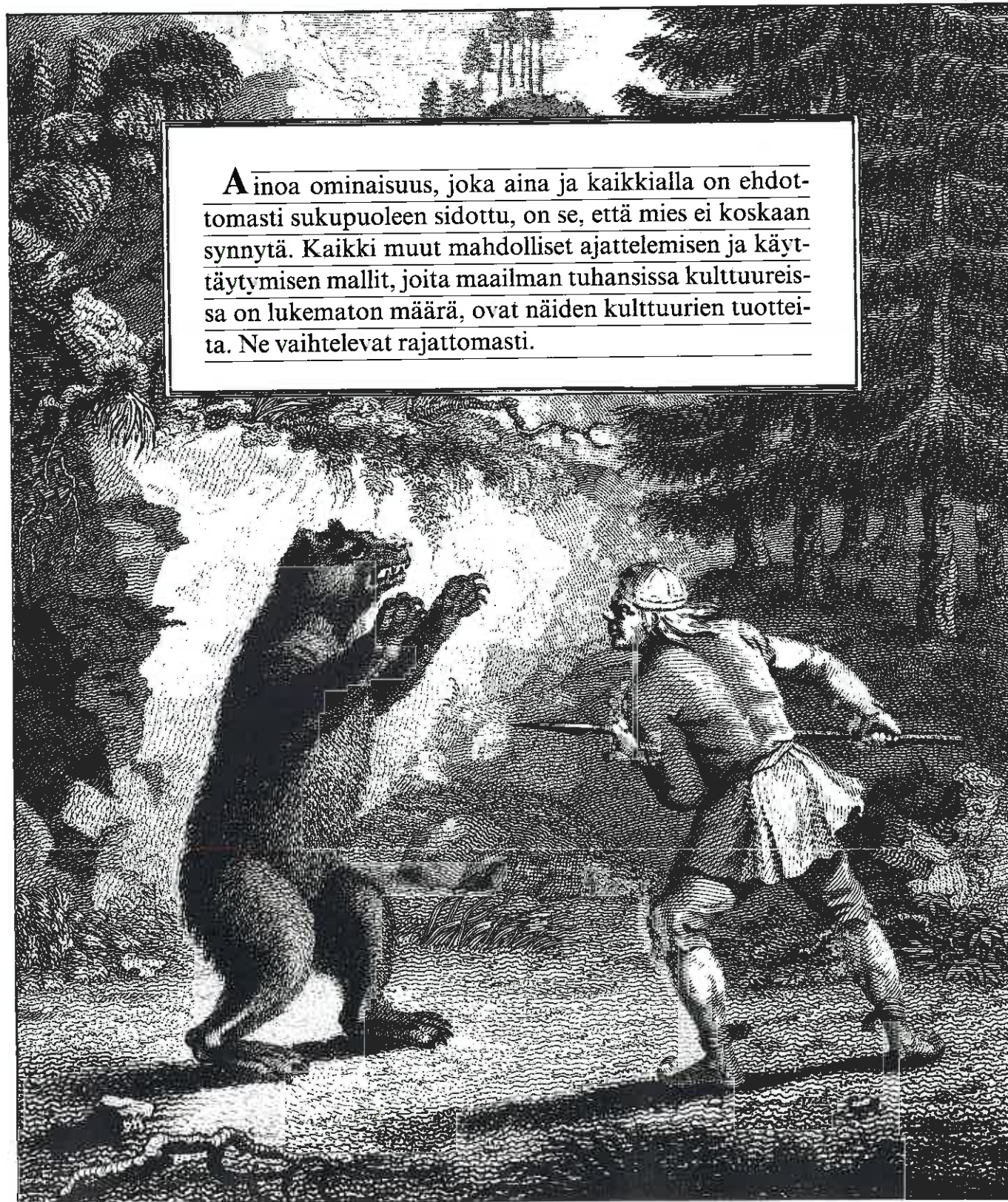
Vakinaisimpia vieraita Ylöpirtissä olivat kauppaedustajat ja käräjien aikaan asianajajat. Siihen aikaan kauppamatkustajat kiertelevät maaseudulla isoine arkkuineen esittelemässä tuotteitaan, joita maaseutukauppiat sitten saattoivat tilata. Ollilassakin pidettiin puotia juuri Ylöpirtin vieressä. Matkustavaiset olivat lähinnä isompia tai pienempiä ”herroja”, eikä majatalo ollut niinkään paikallisen väestön taksiasema. Ylöpirtissä matkustavaisille oli varattu kaksi huonetta. Nämä eivät aina riittäneet ja silloin otettiin tuvasta lisätilaa. Vieraat kirjoittivat nimensä majatalon päiväkirjaan, joka täytyttyään lähetettiin lääninarkistoon.⁶ Siellä sitten voitiin seurata paitsi majatalon kannattavuutta myös vieraiden käytöstä, sillä isäntä saattoi näet merkitä kirjaan valituksia.⁷

Kievarissa tarjottiin maksua vastaan myös ruokaa ja juomaa. 1895 oli kuntakokous päättänyt, että

oluenmyynti kiellettiin kokonaan majataloissa. Tämä tietenkin aiheutti sen, että kievarinpidosta pyydetty hinnat nousivat. Ylöpirtissä haluttua ruokaa oli mm. viili, paistettu sianliha ja muna. Kahvi oli kuulemma erityisen hyvää, kuin öljyä!⁸

Kievarien 3-vuotiskauden päätyttyä Somerolla 1926 oli tultu jo autojen valtakauten. Tällöin hävisi ikivanha laitos Somerolta. Näinä vuosina loppui kievarinpito myös Ylöpirtistä.⁹

1. Esko Viljanen, Muistelmia eräistä Lounais-Hämeen majataloista. Teoksessa LHKM:n vuosikirja 19, s. 47.
2. Someron historia 2, s. 343.
3. Someron historia 2, 344-45
4. Someron historia 1, s. 373.
5. Someron historia 2, s. 345-346.
6. Irja Älli.
7. Someron historia 1, s. 374.
8. Irja Älli.
9. Someron historia 2, s. 347.

Ainoa ominaisuus, joka aina ja kaikkialla on ehdottomasti sukupuoleen sidottu, on se, että mies ei koskaan synnytä. Kaikki muut mahdolliset ajattelemisen ja käyttämisen mallit, joita maailman tuhansissa kulttuureissa on lukematon määrä, ovat näiden kulttuurien tuotteita. Ne vaihtelevat rajattomasti.

Torkkomäen Helvi telefontas mul tässä yhrel ehtool, hän puhu mul niin uskomattomii asjoi, simmottii ettei Somerolt ol kukkaan lähettäny pitäjän perinneruaka ehrotus.

Kun mei ollaan molemmakkin täst asjast puhune somerolaisten kans niin piapoo on melkein kaikki ehrottaneet.

Sihen meikkin, oikein syntyperäset somerolaiset pääryttiin. Mää nyt perustelen minkä tähren mei ehrotan juur piapoo.

Piapoksis tarvitaan kauroi, ohrii ja papui. Niit kasvaa pellos. Somerol taas on komjaa ja lakjaa peltoa enemmän kun missään muusa Suomen kunnas.

Voiraan sannaokkin et mei ollaan oikein viljasalvost kotosin. Viäl somerolasten pelloist riittää lehmilkin ruakaa. Maitoo taas tarvitaan piapon liämeks.

Piapost on kauan puhuttu Somerol. Piapokset on keitetty kevvääl. Se on ollut eväruakana heinäniitui, sitä on syäty viäl perunan ylösajon aikankin syksyl. Mut mittään juhlaruakaa ei se kyl ol ollu. Arkjona suvel sitä on syäty juur joka päivä, ja syärään sitä viäläkin ain enemmän mitä parempi piapojauhoi sattuu saamaan puarist. Ennenkun pia-

pokset keitettiin koton mustist kauroist, oli se niin hyvää ettei lapsekkan ain malttaneet vartoot koton piapojauho myllyst tulevaa äitiitäs tai issäätä.

Viäläkin Pajulas puhutaan kun Nikanterska veti kovapyäräsil käsi-kärryil issoo piapojauhossii myllyst kotja, niin lapset juaksivat äitiitäs vastaan Torkkomäen ahteel luskat käres. Malttamttomina hei hypäsivät ja huusivat "juaska ja mama".

Palmi-niminen miäs taas sano, ettei hän vaiheittais Someroo seittämään Lohjaan, ain kun hän tulee Somerol hänelt kysytään kohta. Syäks Palmi piapoo puh.

Ei sen pualeen, kyl perunalooraakin on ollu somerolaisten yleinen ruaka. Sitä on syäty lauantai ehtosin ja juur ympäri vuaren, jos ei ote-ta huamioon elo ja syyskuuta, sillon syätiin lauantaisin sallattii. Eikä perunaloora ol halveerattu suuril juhlapyhilkän, sen paremmin kun häisä, hautajais ja kinkereilkän.

Tehrään sitä viäläkin ihan yleisest, eikä mikkään pitsat ja muut ulkomaalaiset ruat ol sitä sivuuttaneet kokonas.

Mut kun siin on yks paha puoli. Peruna kasvaa juur joka kiven ym-

päri. Sitä voi viljellä juur joka nurkan takan ja kun vorssalaisekkin viäl sannoo Someron perunii savi-limpeiks.

Se käy vähän niinkun kunjan päälä jos vilja pitäjän perinneruaka ei perustukkan viljaan.

Mut hyväks kakkoseks mei tätä sentään ehrotetaan.

Kolmannel sial mei pistettiin lyäppijuusto. sitä on tehty kummatust mairost melkein joka päivä. Mut sitä ei tehre enää, ei ainakan simmottoon kun meitin äitein ja isomamma on aikanas tehneet.

Nyt se tehreän makjast mairost ja eri taval kun ennen, olen mää nähny et on pistetty ohkanen puarist ostettu kankaskin juustokeh-hään, ols eres vartinen hantuuki, mut kun ei... juuston kokkoominen kattilas on jätetty pois. Siit vaan pistetään niinkun karjalaisten kokkelipiimää kehkhään, ei oikja oppist somerolaist lyäppijuustoo simmottoon tehreä.

Ols tääl viäl toi limppisoppakin ja muntaalai velluu. Mut mikä heit-tii kaikkii hunteeraa tärkeys järjestykseen. Eiks näist kolmest jo mah-tais löytyyt Somerolaist ruaka perinnet tarpeeks.

Lyäpi-(lyäppi)juusto

Lyäpi- eli juoksutinjuusto kuulu ennen vanhaan jokapäiväseen särpimeen ainakin semmosis huushol-leis kun ittel oli lehmä. Kun kum-mattuu maitoo tuotii meijärist ta-kasi niin otettii siit ämpärilline kat-tilaa ja lämmitettii semmoseks kä-ren lämpöseks. sit sihe pantii ruaka-lusikalline juaksutint, jota sai ostaat apteekist. Sit se jätettii seisomaa hellan syrjäl vähäks aikaa. Ku se oli

juaksuttunu sitä sekoitettii vähä ja jätettii viäl seisomaa nii kauvaks et juusto laski pohjaa. Sit se koottii käsin yhreks kokkaraks. Lapset sai tässä vaihees jo maistaa "pässii". Otettii nyrkin pohjaa pieni kokkara ja puserrettii se kuivaks ja se oli sit hyvää. Juustomassa mostettii keh-hää paineltiin tiiviiks nii et hera tuli poijes. Käännettii toisimpäin ja taas paineltii. Kun hera oli saatu jäähty-

mää ja ku se siält nostettii ylös ripo-teltii roukaa sualaa päälä ja pantii lautasel vartoomaa syäjii.

Suuremmiks juhlapyhiks ja ku oli tulos viarai tahtii juusto oikei mak-jast mairost. Siit tuli sillo makjam-man makust ja pehmusempaa. Kummatun mairon juusto oli ko-vempaa ja narisi hampais.

tää sekä miehiä että naisia, ei ole asumuksia, lapsetkin ovat oksista punotuissa katoksissa. Kuitenkin he näyttävät viettävän onnellisempaa elämää kuin pelokas huolenpito omasta ja toisen omaisuudesta”.

Olaus Magnus, joka oli Ruotsin viimeinen katolinen arkkipiispa ja vaikutti 1500-luvulla kertoo pohjoisten kansojen historiassaan, että ”suomalaiset osasivat parhaalla mahdollisella tavalla valmistaa ohran, jotta ihmiset tulevat väkeviksi kestämaan raskaimmatkin työt ja naiset niin hedelmällisiksi, että enimmäkseen synnyttävät kaksoisia” - tässä viitataan suomalaisten taitoon valmistaa olutta. Olaus Magnuksen kirjoituksista edelleen selviää, että oluen valmistus oli aina Suomessa naisten työtä ja että Ruotsin kuningas Kustaa III palkasi hoviinsa pääoluenpanijaksi suomalaisen naisen v. 1573. Myöhemmin sitten etenkin uskonnollisen kehityksen myötä - lähinnä kai luterilaisuuden levitessä - oluenpano kuten sen nauttiminenkin siirtyi miehille.

Perinteiden tutkimus, murteiden tutkimus, paikallishistorialliset tutkimukset ja sosiologiset tutkimukset sisältävät myös paljon tietoa suomalaisten syömisistä ja juomisista. Nyt ollaan jo kuitenkin ajassa alkaen 1700-luvulta.

Entäpä tämänhetkiset tutkimusmenetelmät?

Ns. varsinaiset ravinnonkäyttötutkimukset, joiden päämääränä on selvittää ravinnon laatua ja arvioida ravinnon riittävyyttä, ovat ravitsemustieteilijöiden, joihin itsekin lukeudun, käyttämiä tutkimusmenetelmiä.

Kirjanpitomenetelmässä tutkittava henkilö pitää kirjaa kaikista syömisistään ja juomisistaan - tavallimmin 3 tai 7 päivän ajan. Meillä Suomessa, missä vuodenajat tuovat muutoksia myös ruokavalioon, tällainen tutkimus - ollakseen tarkka -

pitäisi sitten tehdä kaikkina eri vuodenaikoina.

Punnitusmenetelmässä tutkittava itse tai tutkimuksen suorittaja punnitsee kaiken syödyn ja juodun tavallisesti puolen gramman tarkkuudella tai ottaa sitten ns. kaksoisanoksen, jonka tutkija analysoi laboratoriossa.

Haastattelumenetelmässä koulutettu haastattelijä ruoka- ja astiamallien tai ruokakuvien avulla selvittää tutkittavan ruoankäytön tavallisesti edeltävältä vuorokaudelta. Samalla selvitetään myös vuodenaikojen ruokavalioon tuomat muutokset.

Mikään edellämainituista menetelmistä ei ole ehdottomasti toista parempi, vaan valinta riippuu tutkittavien määrästä, tulosten tarkkuudesta ja tutkimuksen muista päämääristä. Haastattelemalla ei luonnollisesti saada tarkkaa kuvaa yksilön ruokavaliosta, mutta jos tutkittavia on suuri joukko, saadaan hyvä kuva esimerkiksi sukupuolten ja eri ikäryhmien välisistä eroista.

Kansainvälisissä vertailuissa käytetään ns. ravintolaskelmia, jotka saadaan siten, että lasketaan maassa tuotetut elintarvikkeet, maasta pois viedyt sekä maahan tuotetut elintarvikkeet, joista vähennetään sitten eläinten rehuksi käytetyt elintarvikkeet. Saadut määrät jaetaan asukasluvulla ja näin saadaan ruoan kulutus per asukas. Tällaisia ravintolaskelmia julkaisevat OECD ja FAO vuosittain.

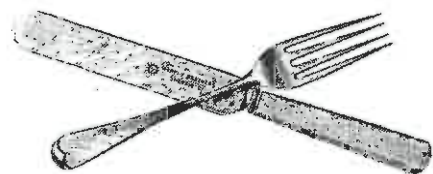
Edellä kerrotuilla varsinaisilla ravinnonkäyttötutkimuksilla suomalaista kansanravintoa on tutkittu jo 1900-luvun alusta saakka. Varsin vilkasta tutkimustoimintaa oli 1960 ja 70-luvuilla, jolloin selvitettiin n. 15 000 suomalaisen työikäisen ja n. 5000 lapsen ravinnonkäyttö ja ravintoaineiden saanti. Suomalaiset kollegani ovat kunnostautuneet kansainvälisestikin arvos-

tetusti sekä tutkimusmetodiikan että kansanravinnon tutkimuksen alueilla.

Mikä voisi olla sitten tervanpolton merkitys suomalaisen kansanravinnon kehityksessä. Kuten tiedätte, tervanpolton valtakausi alkoi 1600-luvulla ja vienti silloin ulkomaille myös runsasta. Varmaan se toi lisää vaurautta ja mahdollisesti suola ja vilja olivat yleisimmät tuontitavaramme. 1600-luvulla oli myös useita katovuosia, joten viljan tuonti oli varsin tärkeää.

Jopa ylellisyysruokatarvareita voitiin tuoda, mainintoja löytyy selaisistakin tuontitartikkeleista kuten sokerista, aniksesta, muskottikukasta ja kardemummasta.

Tervanvienti toi siis runsautta ja vaihtelevuutta suomalaisten syömiseen ja juomiseen. Lisäsiikö se onnellisuutta sitten Tacituksen aikojen, se ei enää kuulu ravitsemustutkimuksen kenttään.

Kuva Amanita ja alunperin teoksesta Giuseppe Acerbi: Travels trough Sweden, Finland and Lapland to the North Cape in the years 1798 & 1799. (ilm. 1802).

Väkivalta

Me tiedämme, että suomalaisella ihmisellä on enemmän kielteisiä tunteita ja vähemmän ystäviä kuin muilla eurooppalaisilla. Suunnilleen samanlaisia ominaisuuksia tutkijat ovat löytäneet irlantilaisista, kuitenkin sillä erotuksella, että irlantilaiset eivät ole aivan niin synkeitä kuin suomalaiset, mikä johtuu heidän uskonnostaan.

Me tiedämme, että suomalainen mies on väkivaltaisempi kuin eurooppalainen mies yleensä, ja että tämä väkivaltaisuus liittyy erottamattomasti alkoholinkäyttöön.

Metsäläisilmiö

Heikki Ylikangas on teoksissaan yhdistänyt suomalaisen tolkutoman viinanjuonnnin ja siihen liittyvän huutamisen ja lyömisen metsäläisilmiöön.

Metsäläisilmiö on lyhyesti sanottuna seuraava: seitsemän junttia tulee Impivaarasta maanantaipäivänä virsikirjat kourassa matkalla kirkkoon. Tietenkin heille nauretaan. Sen sijaan, että juntit nauraisivat makeasti omalle mokalleen, he ryhtyvät hillittömästi hakkaamaan lähimmäisiään. Hävinneinä he kiipeävät korkealle kivelle, juovat päänsä täyteen ja alkavat taas huutaa.

Kielteiset tunteet ovat suomalaisessa luonnollisia. Ei suomalainen tarvitse tuntemiseen mitään taitoa

Metsäläinen metsästä, kalastaa ja hiihtää. Ei ole pitkä aika siitä, kun suomalaisen miehen metsässä räpimisellä oli pääelinkeinon leima. Silloin kun suomalaisilla ei ollut vielä rahataloutta, oravannahat kävivät arvopapereista. Vaihdamtävälaineitä ammuttiin aluksi jousella, mutta jo pitkään on suomalaismetsissä palanut ruuti. Karhua ei oli pitkiin aikoihin koetettu kellistää keihäällä. Ampumallakin kaadettu karhu on ollut urotyö. Hra Kitunen Virroilta jäi kansalliseen elämänkerrastoon yksinomaan karhunkaadon takia. Meidän pitää muistaa, että karhu oli vaara karjalle, ja kuollut karhu vastasi monta elävää lehmää.

tai eläytymistä. Niiden ilmaisemiseen, jos ilmaisu vilkastuu murjotuksen asteelta toiminnaksi, hän yleensä tarvitsee vaihtelevat määrät viinaa. Hän huutaa perkelettä ja lyö lähintä liikkuvaa tai liikkumatonta kohdetta.

Heikko itsetunto

Metsäläisilmiö, eristyneisyys, yksinäisyys, ujous, arkuus ja pilkan pelko eivät ole pelkästään suomalaisen miehen sielun maisema. Kyllä ujoutta, arkuutta ja pelkoa löytyy suomalaisesta naisestakin.

Sopivaisuussäännöt vain ovat viimeisen runsaan sadan vuoden aikana estäneet naisihmisiä yleensä juomasta niin paljon viinaa, että he olisivat rohjenneet huijtoa lähimmäisiään. Mutta ennen raattiusliikkeen valta-aikaa niin emännät kuin piimat mottailivat toisiaan. Aseena käytettiin lähinnä halkoa - sehän oli helpoimmin saatavilla. Halko saattoi jättää yhtä ikävää jälkeä kuin puukko.

Suomalaiselta naiselta on usein puuttunut ystävätär, joka on niin olennainen osa naiskulttuuria. Hän on kasvanut Impivaarassa uudisraivaajan vaimona tai tyttärenä yhtä yksinäiseksi kuin miehensä. Hänen ympärillään ei ole ollut kyläyhteisöä, joka muualla Euroopassa on ollut niin tärkeä osa naiskulttuuria. Tämä kyläyhteisö ja sen suoma tuki on tietenkin puuttunut myös mieheltä.

Siinä suhteessa mies ja vaimo ovat olleet samassa veneessä. Yksinäisyyden taakkaa on kumpikin joutunut kantamaan. Suomalainen on onnistunut kääntämään yksinäisyyden murheesta iloksi: suomalainen haluaakin olla yksin päinvaltoin kuin maailman lähes kaikki muut ihmiset.

Kun englantilainen palaa lomalta, hän on tyytymätön, jollei ole saanut viettää sitä yhdellä samalla rannalla ainakin sadan muun ihmisen kanssa. Suomalaisen loma taas on pilalla, jos joku moukka on soudellut sadan metrin päässä hänen mökkirannastaan - se mökkihän sijaitsee vähintään kahdeksan kilometrin päässä lähimmistä naapureista.

Pelko ja ujous, heikko itsetunto, aiheuttavat kateutta, kyräilyä ja pahansuopuutta. Näitä suomalaiset itse pitävät yleisesti perisuomalaisina ominaisuuksina. Meni melkein pä mihin tahansa suomalaispitäjään, saa pian kuulla, että juuri sielä ollaan aivan erikoisen kateellisia.

Menneisyyden taakka

Mistä johtuu tämä kansamme sykeys ja yleinen tapa suhtautua asioihin ja ihmisiin mieluummin kielteisesti kuin myönteisesti?

Suomalaisten fyysinen menneisyys antaa jo sinänsä yhden vastauksen. Tämä kansa on aina joutunut elämään äärimmäisen kovissa olosuhteissa, kenties kovemmissa

Mitä esi-isämme söivät ja joivat

Hyvät kuulijat

Olen juhlapuheeni aiheeksi valinnut teeman, joka on aika kaukana tervanpoltosta -järjestäjien luvalla tosin.

Tarkoitukseni on kertoa teille Suomen kansanravinnon tutkimusmenetelmistä.

Voisiko ravinnolla ja tervalla olla mitään yhteistä?

Jokainen muistaa vanhan suomalaisen sananlaskun - ellei sauna, viina ja terva auta, tauti on kuolemaksi. Siinä tervaa on tarkoitettu käytettävän ulkoisesti.

Toinen suomalainen sanonta -tämähän maistuu ihan tervalta - tai on kuin tervaa joisi tai kahvi on mustaa kuin terva - liittää maku- ja näköaistimuksen negatiivisiin kokemuksiin. Toisaalta tervan tuoksu on aina myönteinen hajuelämys ja on verrattavissa hyvään ruoan tuoksuun, joka on ruokahalun kiihottaja. Pelkkä ruoan tuoksu saat- ta saada kylläisenkin ihmisen nälkäiseksi.

Nyt sitten varsinaiseen teemaan. Miltä ajalta meillä on tietoja suomalaisten käyttämästä ravinnosta ja miten nämä tiedot on saatu?

Kun kansantieteilijät, arkeologit ja luonnontieteilijät ovat koonneet tietonsa ja taitonsa yhteen, meille on muodostunut suhteellisen hyvä käsitys siitä, mitä suomalaiset söivät ja joivat jo esihistoriallisena aikana so. kaudella joka alkaa n. 8000 vuotta sitten.

Kovin varhaisilta ajoilta ei tietenkään ole kirjallisia tietoja. Suomen ilmastokin oli hyvin erilainen kuin nyt, n. 6000 v. sitten Helsingin seudulla merivesi oli 30 metriä korkeammalla kuin nyt ja vielä n. 5000 v. eKr ilmasto oli kovin suotuista - pähkinä ja jalava olivat levinneet ympäri Suomen eikä ruoasta ollut

pulaa - asutuskkin oli tiheää. Kuitenkin noin v. 0 ilmasto oli jo nykyisen kaltaista - kosteaa ja viileää. Aikaisempien tietojen mukaan luultiin Suomen autioituneen lähes täysin jo n. 500 v. eKr, mutta se on osoittautunut vääräksi tiedoksi, sillä asutusta on paikka paikoin ollut.

Vanhimmissa arkeologisissa löydöissä ei ole ollut paljonkaan ruokaa ja juomaa, mutta luonnontieteellisten tutkimusmenetelmien kehittyessä myös syömisestä ja juomisesta on ollut mahdollista saada tietoja varsin vähäisistäkin löydöistä.

Esimerkiksi siitepölyä on löydetty järvien pohjamudasta ja soista ja niistä on voitu tutkia, mitä kasveja syötiin ja viljeltiin. Samoin kasvinsätkä kuten esimerkiksi siemenet voidaan erottaa mullasta ja mudasta yksinkertaisesti ns. kelluttamismenetelmällä - näytettä hyljytellään varovasti vaikka vesisaavissa - ja tällä tavalla lieeneä selvitetty vanhimman viljanjyvän alkuperä Suomessa - se on ohra ja peräisin Kiukaisista ajalta n. 1800 eKr.

Kun maaperästä tehdään kivennäisaineanalyysyjä, niistä on mahdollista tehdä päätelmiä mm. asutusten paikoista. Niinpä runsas fosfaattipitoisuus kertoo esimerkiksi tiheästä asutuksesta, siis pysyvästä asutuksesta eikä enää paimentolaiselämästä.

Osteologia eli luuoppi on tiede, joka tutkii sekä palaneita että palamattomia luita, niistä voidaan nykytieteen keinoin saada selville ihmisen ikä, sukupuoli, vammat, sairaudet, ravitsemustila, onko pääravintona ollut liha, kala vaiko kasvikset jne. Esimerkiksi korkea sinkki-, kupari- ja seleenipitoisuus osoittavat sen, että kala on ollut pääasiallisena ravintona.

Parhaiten säilyneitä arkeologisia löytöjä ovat aina olleet esineistö, ja

tässä tapauksessa tärkeitä esineitä ovat ruoan hankinnassa, valmistuksessa, varastoinnissa ja syömisessä käytetty esineistö. On voitu löytää jopa pienempiä määriä ruoantähteitä - riittävä on ollut jo kiteytynyt veren puna-aine hemoglobiini, jonka perusteella ruotsalainen arkeologi Birgit Arenius jäljitti esihistoriallisen pohjolan ihmisen ruoan - se oli puuro, jossa oli verta ja viljaa ja joka hapatettiin huokoisissa savias- tioissa, jotka säilyttivät juuri sopivasti puuron juuren kuten taikina- tiinu ennen vanhaan taikinan juuren - siis mikrobiston, joka hapatti puuron.

Suot ovat arkeologian kannalta mielenkiintoisia kaivauskohteita. Kansantieteilijöiden mukaan rikolisia haudattiin suohon, mutta tapana oli tarjota heille ennen hautaamista viimeinen ateria. Tanskasta onkin löydetty suohon upotettu mies, jonka viimeinen ateria pystytettiin hyvin jäljittämään - se oli hyvin lähellä Birgit Areniuksen puuroa. BBC:n eräessä TV-lähetysessä siten tiedemiehet söivät samanlaisen aterian, joka lieene peräisin ajalta 300-400 eKr. Palanpainikkeeksi heidän oli kuulemma pakko nauttia kuuluisaa tanskalaista paloviinaa - suohon upotetulla miehellä se kyllä- kään ei vielä ollut mahdollista.

Vainajien mukana yleensäkin haudattiin ruokaa ja esimerkiksi yrttimausteita kuten kuminaa, sinappia, krassia ja piparjuurta on löydetty vanhoista haudoista, jotka ovat peräisin ajoilta monta sataa vuotta eKr.

Historian kirjoitukset ovat luku sinänsä. Suomalaisten elintavoista kirjoitti jo antiikin roomalainen historioitsija Tacitus (55-120 jKr) seuraavasti:

"Suomalaiset ovat ihmehen viljejä ja viheliäisen köyhiä. Metsästäys elät-

kuin mikään muu Euroopan kansa. Suomalaiset ovat harjoittaneet maanviljelystä viljelyn pohjoisilla äärirajoilla. Epäonnistumisen riski on ollut suuri, palkkio parhaimmillaankin vähäinen, elämän ylläpitämisen eteen tehty työ on ollut raskasta ja hellittämätöntä.

Luterilainen ihminen

Suomalaista ihmistä pidetään erityisenä luterilaisena tuotteena. Katsotaan, että kansamme keskuudessa ovat suurenmoisesti kehittyneet luterilaiset perushyveet: suomalainen on ahkera, tunnollinen, rehellinen, hiljainen ja vaatimaton.

Asia voidaan nähdä myös toisin- päin. Valtion ja kirkon kovassa kurissa suomalaisista kasvoi työhullu- ja ihmisiä, joilla on piinallinen vastuuntunto ja kiinnijäämisen pelko, joilla ei ole mitään sanottavaa eikä hitustakaan itseluottamusta.

Mieleeni nousee väistämättä karmeaa kysymys: olivatko suomalaiset luterilaisia jo ennen kuin Luther oli keksitty? Ottivatko he luterilaisen protestanttisuuden vastaan avosylin, koska juuri tämä uskon- suunta teki hyveen siitä, mikä oli suomalaisille joka tapauksessa välttämätöntä tässä köyhässä maassa: nimittäin kovasta työstä ja vaatimattomasta elämisestä?

Luterilaisessa yhteiskunnassa suomalaiset ovat vuosisatoja eläneet tukahtumuksen tilassa. Kaksi isää: kuningas ja pappi, itsevaltiaan hallitsema valtio ja ortodoksisen luterilaisuuden läpitunkema kirkko,

säätelivät ja valvoivat jäseniensä jo- kaista elettä ja ajatusta. Ihmiset pantiin vahtimaan toinen toisiaan, iloitsemaan toistensa onnettomuuksista, luovuttamaan ystävän- sä rangaistaviksi, pelastamaan oma nahkansa naapurin nahan hinnalla.

Alistettuina, alitajuisen vihansa ja surunsa ahdistamina he nauttivat siitä vallan hitusesta, jonka veljensä vartioiminen heille soi. Vallitseva tunne oli pahansuopa kateus, vallitseva moraali oli kaksinaismoraali, vallitseva pyhyys oli tekopyhyys ja vallitseva laki oli Mooseksen laki.

Säätely

Sitä poikkeuksellisen ankaraa valvontaa ja kuria, jonka alaisena suomalaiset on menneet vuosisadat joutuneet elämään, voidaan suoras- taan mitata.

Suomalaisten suhtautuminen itse- murhaan osoitti, kuinka syvästi he sisäistivät kristilliset määräykset. Itsemurha oli kuolemansynti, kauhistuttava rikos, koska sitä ei voinut katua. Itsemurhaaja joutui helvettiin. Hänen ruumiinsa seivästettiin tai poltettiin kolmen tien risteys- kessään. Jos hän oli tehnyt tekonsa mielisairaana, hänet haudattiin erilliseen paikkaan kirkkomaalla eri kaavan mukaan. Ihmiset kestivät mitä järkyttävempiä olosuhteita ennen kuin ajattelivatkaan itsensä surmaamista.

Itsemurhia tehtiin menneinä vuosisatoina hyvin vähän, Suomessa vähemmän kuin Ruotsissa. Suomessa itsemurhia tehtiin niin vähän,

että uhrit olivat varmasti suurimaksi osaksi mielenvikaisia. Naiset tekivät vähemmän itsemurhia kuin miehet. Suomen nousu Euroopan itsemurhatilastojen huipulle alkoi vasta tällä vuosisadalla.

Toinen tottelevaisuuden, voisi sanoa jopa ahdistuksen, indikaattori oli lapsenmurhien määrä.

Aviottomia lapsia syntyi hyvin vähän aina 1800-luvulle asti, Suomessa vähemmän kuin Ruotsissa. Lapsenmurhia sen sijaan tehtiin enemmän kuin Ruotsissa. Lapsenmurha on siis rikos, jossa naimaton äiti salatun raskauden ja synnytyksen jälkeen surmaa vastasyntyneen.

Lapsenmurhia tapahtuu alueella, jossa sukupuolimoraalin sosiaalinen kontrolli on tiukka ja jossa aviottomaan äitiin suhtaudutaan syrjivästi ja häpäisevästi. Tämän indikaattorin mukaan yhteiskunnan suvaitsemattomuus oli Suomessa tiukempi kuin Ruotsissa.

Tsaarin malli

Yhtä hyvin kun luterilaisuus istui slaavilainen hallintomalli suomalai- sen sielussa. Tsaarinen koneisto jatkoi perinteellisen agraariyhteisön ajattelutapaa: jokaisella oli paikka- kansa ja tehtävänsä, ja kun aina elettiin niin kuin ennenkin, ei tehty virhettä.

Suomalaiset tekivät työtä ja olivat hiljaa - he olivat ihan hiljaa Puolan kapinankin aikana, ja kun jokunen ylioppilas uskalsi avata suunsa, se suljettiin nopeasti viisaampien toimesta. Suomalaisen

Kun nuorisoseuran toiminta lamaantui Joensuussa, Töppä-Olka löysi korvikkeen Lotta-järjestön työstä, jossa hän oli aktiivisesti mukana. Kerran ennen järjestön kesäjuhlia tietyn työryhmän oli määrä keittää "papusoppaa" yleisölle myytäväksi. Aamuvarhaisella muutammat, heidän joukossaan Töppä-Olka ja äitini, kävivät töihin käsiksi. Äitini paloitteli "läskiä" keittoa varten, ja Olka "viritti paran alla valkjan". Muutaman ajan kuluttua äitini sattui kysäisemään: "Muistihan Olka panna vettä sinne Alfa-Lavaliin?" Olka rupesi juoksemaan ympäri lattiaa päätänsä pidellen: "Sus siunakkoon! Mitäs se Helmirouva Haakkreeni mahtaa sannoot, kum mei poltettiin toi pata?" - Rouva Helmi Haggren oli silloin järjestön Someron osaston puheenjohtaja.

Äitini joutui hoitelemaan sekä pataa että Olkaa, joka maalaili kauhukuvia: "Mahtaaks mun säästöin piisaat ton param maksoon? Taitaa mennä viäl tupaki!" En muista varmuudella, tuliko äitini kysymys kreivin aikaan, mutta joka tapauksessa pata ei ilmeisesti palanut pahasti, ja Olka sai pitää tupansa, jossa hän vietti elämänsä suurimman juhlan ystäviensä parissa.

Tuo suuri päivä oli Olkan syntymäpäivä - muistakseni hänen 60-vuotispäivänsä -, ja Olka "käski" vieraita vähän enemmänkin kuin mitä tupaan sopi. Juhlien kohokohana, "kun kaffe oli kaarettu", avasi Olka "piironkin looran" ja otti virsikirjan vierestä pikkuruisen, valkoisen pahvirasian, jonka kanteen oli "räntätty" sinisin kirjaimin "Someron Kello ja Kulta Oy". Sieltä vaaleansinisen pumpulipilven keskeltä Olka poimi suurimman aarteensa: Lottien arpajaisista voittamansa hopeisen kahvilusikan. Hän puhalsi hiukan lusikkaan varmistuakseen, että se oli kiiltävässä kunnossa, ja sanoi vieressä seisovalle vieraalle: "Annas tää hopjaluska Vinnin Toivol." Isäni, joka oli löytänyt istumapaikan katon rajasta,

"Olkan korkjaks petatun sänkyn päältä", oli Olkan ehdoton suosikki lapsuudesta asti, eli Olkan omien sanojen mukaan: "Kahta mää kannatan, Vinnin Toivoo ja Tahkoo." Osuuskaupan johtaja Lauri Tahko oli Olkan toinen suosikki, ja kun Olka huomasi hänet istumassa isäni vieressä, sanoi hän: "Tahko saa kans sekottaat sil hopjaluskall!" Kun meitä kylän pikkuväkeä kutsuttiin räpäpiäisille seuraavana päivänä, ei "hopjaluskast" näkynyt jälkeäkään.

Muistellessani Töppä-Olkan elämää täytyy todeta, ettei se ulkonaisilta puitteiltaan niin kovin suurenmoinen ollut, mutta taidosta, jolla Olka osasi nauttia elämän pienistäkin antimista, olisi varmaan ollut opiksi meille kaikille.

Näistä Töppä-Olkan syntymäpäivistä tulee mieleeni viimevuotinen juhlija, filosofian tohtori Tapio Horila, jonka innostuneen ja innostavan työn ansiosta monta omalla tavallaan tärkeää elämää ja tapahtumaa ja mielekästä sanontaa on pelastunut unohduksista.

Entisenä somerolaisena haluaisin liittää tähän kiitokseni kotiseutuneuvos Horilalle vuosien monitahoisesta uurastuksesta Someron kulttuurin säilyttämiseksi.

umpimielisyyden perinteeseen tämä menettely sopi erinomaisesti.

Venäjän vallan aikana tämän kansan muukalaiskammo ja -viha ikäänkuin sai lain voiman. Vieraat kansat ja rodut opittiin pitämään rajojemme ulkopuolella. Muukalaisinhomme on osa tyypillistä agraarikulttuuria, jolle kaikki uusi ja erilainen oli uhkaavaa.

Erilaisuuden pelko ei johtunut siitä, että ihmiset olisivat olleet erikoisen tyhmiä tai julmia. Perinteellinen yhteiskunta eli hyvin lähellä toimeentulominimiä, ja noudatti kaikessa niitä muuttumattomia tapoja ja tottumuksia, joiden tiedettiin takaavan hengissäselviämisen ainakin osalle yhteisöä.

Vieraiden vaikutteiden pelko, oli kysymys sitten peltojen ojittamisesta, perunan syömisestä tai kansakoulusta, eli syvällä suomalaisen sielussa. Eristyneisyys, yksinäisyys, syrjäänvetäytyminen oli pelon yksi ilmaus. Venäläinen hallinto suosi tätä eristäytymistä.

Tällainen menneisyys jättää väistämättä merkkinsä ihmisten, niin miesten kuin naisten, ajattelutapaan.

Tosikkomaisuus

Sivistyneesti suomalaisten kielteiset tunteet esitetään provinsiaalisena jaarituksena tai keskiluokkaisen älymystön keikailuna.

Tosikkomaisuus on suomalaisen kulttuurin tunnussana. Kun sitä ei kehdata sanoa ääneen, käytetään sanaa syvällisyys. Turhantärkeys on suomalaisen kulttuurin tunnuspiirre. Kun sitä sanaa ei kehdata käyttää, puhutaan kohtalonomaisuudesta.

Suomalaisesta elämänmenosta puuttuu nauru ja elämänilo. Suomalainen huumorikin on lähinnä vahingoniloa. Suomalaisen ihmisen on äärettömän vaikeata nauraa itselleen. Sitä täydellisemmin suomalainen osaa nauttia itsesäälän ihanaista tunteesta.

Suomalainen ottaa itsensä niin äärettömän vakavasti, että hän helposti kuvittelee muittenkin tekevän samoin. Tiedättehän, että Kremlissä koko korkein neuvosto istuu yötä päivää pohtimassa, mitä suomalaiset ovat sanoneet tai tehneet.

Elämänilo

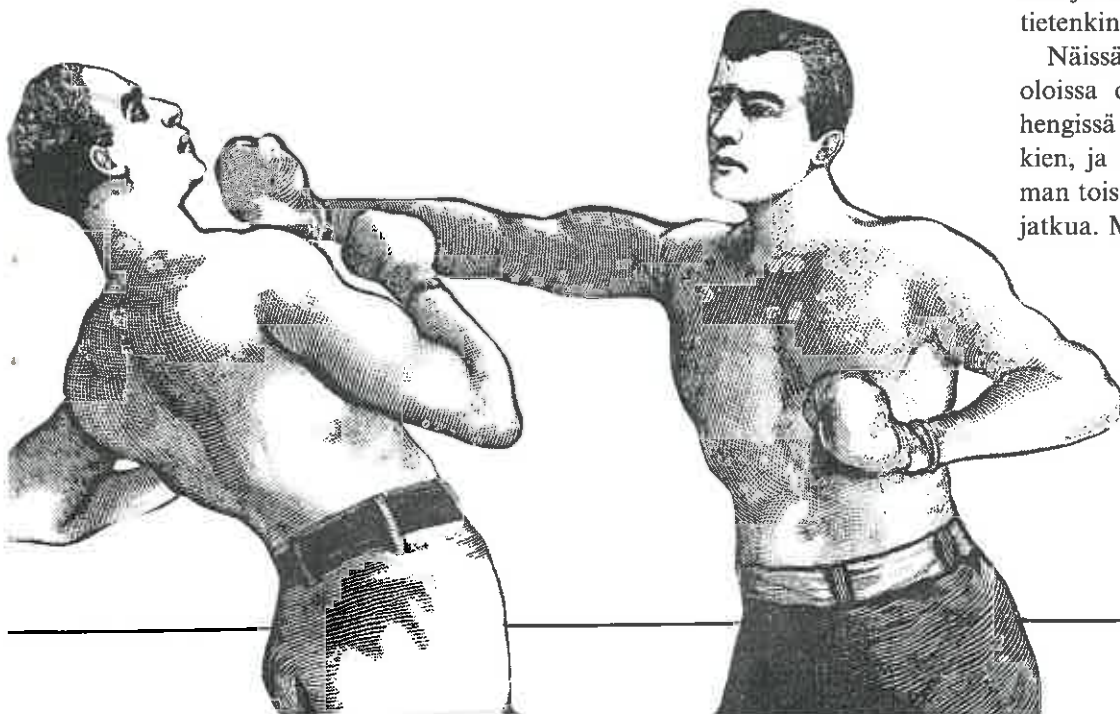
Keveys, hienostuneisuus, hilpeys ja ilo meidän elämäntavastamme puuttuvat - luonnollisesti äsken esittämäni syiden vuoksi. Ja koska me ankean ajatustapamme mukaisesti emme pysty niitä luomaan, emmekä niitä edes tunnista, vaikka ne päällemme kaatuisivat, me kiellämme ne. Suomessa kaikki mikä ei ole erikseen sallittua, on kiellettyä.

Niinpä meillä henkevyys, nokkeluus ja eleganssi - juuri ne ominaisuudet, jotka keventävät ihmisten jokapäiväistä elämää, ja siten myös hänen päivittäistä stressiään, ovat meidän käsityksemme mukaan pinnallisuutta. Meiltä puuttuvat eurooppalainen viehättävyys, sulaavuus ja grandiositeetti, eivätkä ne meille koskaan pääsekään, koska ne ovat herrojen kotkotuksia.

Mies

Huomaatte, että en ole niinkään kirjoittanut miehistä kuin suomalaisista yleensä. Tämä johtuu siitä, että olen juuri kirjoittanut suomalaisen naisen historian, enkä parhaalla tahdollakaan voi löytää niin kovin suurta eroa suomalaisen miehen ja naisen kohtalossa biologiaa tietenkin lukuunottamatta.

Näissä äärimmäisen ankarissa oloissa on tehty työtä ja selvitty hengissä rinta rinnan, toisiaan tukien, ja hyvin ymmärretty, että ilman toisen työpanosta elämä ei voi jatkua. Menneisyudessa ei ollut va-

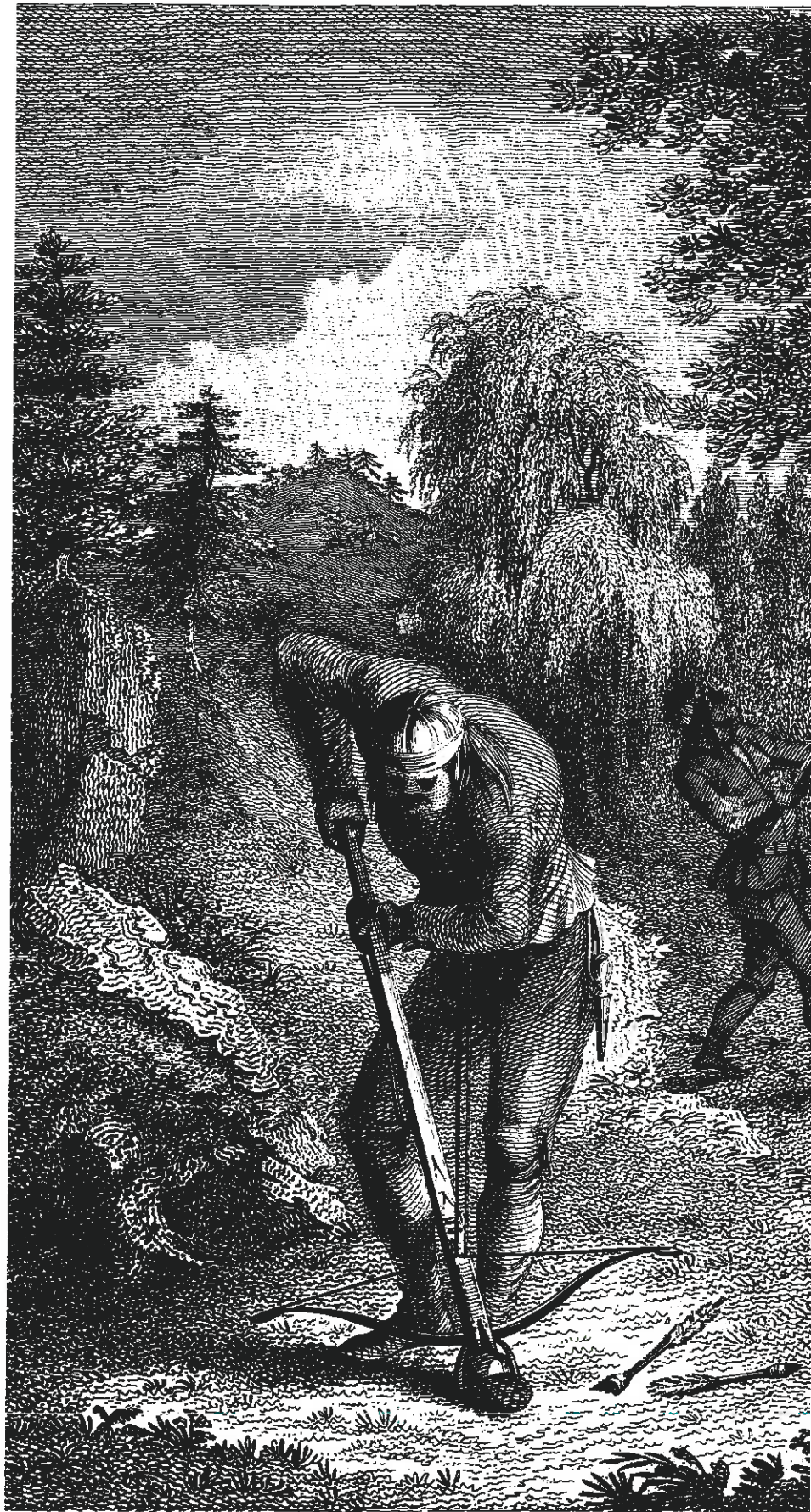
paita naisia, mutta ei ollut juuri vapaita miehiäkään, ja aivan mitättömän pientä yläluokkaa lukuunottamatta kaikkien piti raataa voimien sa takaa.

Tänä päivänä meillä on koko joukko varsin vapaita naisia, mutta onko meillä yhä vieläkin vapaita miehiä?

Mies on nykyajan maailmassa tavallaan yhtä tiukasti rooliinsa sidottu kuin nainen oli viime vuosisadalla. Perinteisten puuhien parissa ährääminen, kuten teollisuusjohtajana tai virkamiehenä askarteleminen, käy kyllä. Mutta hyväksytystä roolista poikkeaminen on jo toinen juttu. Harva mies uskaltaa edes yrittää, vaikka ehkä mieli tekisikin. Vaatii rohkeutta ja rautaista itse-tuntoa olla koti-isä tai menestyvän naisen aviopuoliso.

Miehen kriisistä puhuminen on kuitenkin erheellistä. Miehen olosuhteet eivät ole radikaalisti huonontuneet nyky-Suomessa. Ei ole ilmaantunut ammatteja, joihin mies ei pääsisi sukupuolensa perusteella, eikä miestä ole myöskään kielletty opiskelemasta esim. yliopistossa. Miehen ei tarvitse näytellä tyhmyyttä kuin on saadaksen naisen suosion, naistenmiestä ei ole ruvettu nimitämään huoraksi.

Lakiin ei ole otettu pykälää vaimon kotikurioikeudesta mieheen ja lapsiin nähden. Mies ei ole joutunut äitinsä tai vaimonsa juridisen holhouksen alaiseksi. Miehiä ei polteta torilla noituudesta tuomittuina. Ja lukiotkin tyttöistyivät vain sen vuoksi, että on luovuttu vanhasta

Ensimmäinen tapaamiseni Töppä-Olkan kanssa on mielessäni yhdistynyt erottamattomasti joulun tuloon, joten ajankohta lieene sopiva pieneen muisteluun.

Siinä 1930-luvun puolen välin vaiheilla äitini oli eräänä vuonna joulun lähestyessä tilannut teurastaja Karvialta siansuolet makkaroiden tekoa varten, ja hän oli pyytänyt Töppä-Olkaa puhdistamaan ne. Olka teki työtä käskettyä, pani suolet pahlilaatikkoon ja laatikon potkukelkkaan ja toi ne äidilleni. Äitini pyysi Olkaa kahville, ja tuo tapahtuma olikin ensimmäinen tapaamiseni hänen kanssaan.

Kun kahvi oli kaadettu, äitini pyysi Olkaa "kastamaan", mutta Olka vastasi: "Mää tykkään ensimmäisestä kupist palan päällä." Hän kaasi kahvin "tassil", pani sokerialan suuhunsa, ja ihmeen taitavalla liikkeellä hän levitti sormensa "tassin" reunan ympäri tuollaiseen akrobaatti-tyyliin, puhalsi kahvia vähän viileämmäksi ja nautti siitä täysin siemauksin tuijottaen sanatomana jonnekin etäisyyteen. Myöhemmin nähdessäni kuvia itämaisten oopiumin polttajien ilmeettömistä ja kuitenkin nautintoa ilmaisevista kasvoista olen muistanut Töppä-Olkan kahvin juontia. Tyhjenettyään ensimmäisen kupillisen Olka pani kupin "tassil", palasi maan päälle ja sanoi kevyesti huokaisten: "Niin ne ajak kulluu. Sunnuntain on sit jo ensmänen aiventi."

LISA DE GOROG:

Töppä-Olka

Olkan persoonallisuus herätti uteliaisuuteni, ja vuosien varrella sain vanhempieni avustuksella jonkinlaisen kuvan tuosta pikkuruisesta naishahmosta.

Olkan nimi oli Olga Niemelä, mutta pienen kokonsa vuoksi häntä kutsuttiin Töppä-Olkaksi tai Pikk-Olkaksi. Kun isovanhempani Matti ja Hilda Finni viljelivät Raadelman tilaa, joutuivat he hankkimaan useasti apuväkeä vallankin, kun lapset olivat vielä pieniä, ja monesti he turvautuivat Olkaan. Koska isoisäni oli vuosisadan vaihteessa myös Someron kanttori, kulki isovanhempani paljon "somero-lais-pirois", jolloin heillä oli useasti kotimiehinä Töppä-Olka ja Pitkä-Iita. Kuten nimistäkin voimme päätellä, oli Iita jo kokonsakin puolesta hallitsevampi heistä kahdesta, ja kun Iita ilmoitti päiväkahvin ajan sanomalla: "Perhan, pannaas pannu päällä", hihitteli Olka myöntymyksen merkiksi.

Töppä-Olka kävi myös Ruunassa töissä, ja hänen pienen mökinsä tontti siellä meijerin takana lieene lohottu Ruunalan maista. Kesäisin Olka piti possua, ja hänen astellessaan aamulla Ruunalaan töihin höikötteli possu perässä, ja illalla Olkan palatessa mökilleen rötki possu tyytyväisenä kotimatkalla.

Töppä-Olkan elämä ei suinkaan ollut pelkkää työntekoa. Hän kävi ahkerasti kirkossa, eikä hän unohtanut elämän kevyempääkään puol-

ta. Hän oli innolla mukana nuorisoseuran toiminnassa. Seuran iltamissa tapasi Olkan varmimmin "puhvetin pualta" myymästä punaista limunaattia, pullaa ja "pusui". Väärinkäsitysten välttämiseksi huomautettakoon, että "pusut" olivat "laartis keitetyi, sokeroitui, ympyrkäisiä taikinalönttei, misä vastuksin käännettyin pualten välis oli rähnää." "Rähnä" oli useimmiten hilloa, mutta se saattoi olla myös "vaniljaräämii".

Olka ontui aika pahasti, mutta hän oli siitä huolimatta innokas "tanssaamaan". Kun Olkalta kysyttiin, eikö hänen jalkansa haitannut tanssiessa, vastasi Olka: "Ei sit yhtään, hemppaa niin kun paremmin vaan!"

Töppä-Olkalla oli myös omat varmat mielipiteensä nuorisoseuran juhlien ohjelmista, joissa "näytöskappala" oli tavallisesti illan kohokohta. "Vinnin Saara ja Venssonin Laara, net on näyttäläjäi", selitti Olka. Ei minulla ollut koskaan tilaisuutta saada omakohtaista käsitystä tätini Saara Finni-Soinin (myöhemmin Piatto) näyttelijän lahjoista, mutta varmaankin Klara Svensson-Elomaa (myöhemmin Björk) oli todella lahjakas sillä alalla, koskapa eräs hänen veljistään - muistaakseni Jussi nimeitään - valitsi näyttelijän uran, eli Venssonin Pappan sanojen mukaan: "Meidän pojast tuli komeljanttari, komeljanttari."

kaan” hän oli tuolloin naimaton. Koska Hjort oli pyytänyt naimalupaa, todistettiin, ettei hänellä ollut aviollisia siteitä myöskään sillä aikaa, kun hän oli kuulunut Porvoon seurakuntaan, mutta ei tiedetty, oliko hän saanut myös yksikkönsä päälliköltä luvan, joka tarvittiin siinä tapauksessa, että mies oli armeijassa. ”*Annoin Hjortille hänen pyytämänsä todistuksen, koska hän tuli jäämään rakuunareserviläiseksi, ja todistuksessa mainittiin nimenomaa, että hän noin 1797 oli tullut Liivinmaalta.* (Tästä jo toinen maininta.) *Tämän todistuksen perusteella Hjort lienee tullut hyväksytyksi rakuunareserviin*”, arvellaan muuttokirjassa.

Mikko Hjort ja sotamiehen tytär Kaisa Silfver Myrskylästä vihittiin Myrskylässä 24.6.1801. Samana vuonna vaimo muutti miehensä luokse Porvooseen.

Muuttokirja kertoo edelleen, että Mikko ja hänen vaimonsa ovat eläneet moitteettomasti ja käyttäneet asiaankuuluvasti autuudenvälikappaleita. Heillä on 1802 syntynyt poikalapsi.

Jokioisten kirkonkirjoihin perhe merkitään 1807. Jokioisissa Hjortille syntyy tytär 1809.

Somerolle Mikko muuttaa vaimonsa ja tyttärensä kanssa 1820. Poika seuraa heitä viisi vuotta myöhemmin.

Pyölin kylän Löfbackan (myöh. Lehtimäen) talon maalta Hjort saa torpan. Tämän nimeksi tulee uuden isännän mukaan Mikkola. Isäntä ilmeisesti kertoo olevansa virolainen, ja siksi aletaan puhua Viron-Mik-

kolasta erotukseksi naapurikylän Ollilan Jyrkän-Mikkolasta, joka oli Sipun talon torppa.

Talojen nimet ovat säilyneet nykypäivään saakka. Hjortin sukuun kuuluneet isännät leimautuivat pitkään virolaisiksi. Mikon pojanpoika Juho Hjortia, joka kuoli 1890, kutsuttiin vielä yleisesti Viron-Juksiksi, kertoo Suhonen.

Perimätieto vastaa pääosin kirjallisia lähdetietoja. Paon jälkeiset vaiheet ja tulo Somerolle ovat muistitiedossa pelkistyneet. Vikaan on menty siinä, että mainitaan Mikon karanteen Virosta perheineen. Tuskin luterilaiseen kirkkoon kuuluneet ihmiset ovat tehneet ristimerkkejäkään. Toisaalta Kaisa-vaimon nimi muistetaan oikein, eikä ajoituskaan, ”noin kaksisataa vuotta sitten”, mene kovin paljon harhaan.

Lisätukea perimätiedolle

Paon syitä kuvaava kohta perimätiedossa vaikuttaa luotettavalta, vaikka siitä kirjalliset dokumentit puuttuvatkin. Pohjois-Someron syrjäisillä torppakulmilla ei olisi 1800-luvulla tiedetty mitään merentakaisen Viron yhteiskunnallisista oloista ja maaorjia sortavista saksalaisparoneista, ellei Mikko Hjort olisi niistä kertonut. Asian vanhenuttua hän uskalsi Somerolla puhua myös osuudestaan talonpoikien toimeenpanemaan koston. Tosin Suhosen kuvailema seivästemppu vaikuttaa melko viattomalta. Olen kuullut — en muista kenel-

nostunut pankinjohtaja. Hän sai kivi-innostuksen tarttumaan koko kuntaan, ensin hallintoelimiin ja sitten muihin kuntalaisiin.

Hyvää onnea oli siinä, että Japani tiedusteli samoihin aikoihin helposti louhittavaa ja työstettävää kivilaattua. Koska tällaista oli juuri Ylämaalla, alkoi kunta saada yrittäjiä tarjoamilleen louhintapaikoille. Näin Ylämaan uusi kaivostointi pääsi suotuisasti alkamaan.

Mutta Ylämaan pankinjohtaja ei unohtanut toistakaan kuntansa luonnonvaraa, spektroliittia, josta kuten mainittu voidaan hioa korukiviä. Hän alkoi järjestää korukiven hiontakursseja, joilla ammattimiehet toimivat opettajina. Tätä tietä yhä useammat ylämaalaiset ovat löytäneet itselleen kivityöstä ammatin.

Otin Ylämaan puheeksi sen takia, että siellä herännyt kivi-innostus on alkanut levitä muuallekin. Mainitsen tästä ensimmäisenä esimerkkinä kaksi tutkimusprojektia, jotka hiljattain ovat valmistuneet, toinen Heinolan maalaiskunnan, toinen Kärkölän kunnan teoskivi-

Mustan dioriitin kaivos Tammelan Letkulla 1945. Mauno Kangas oli samana vuonna vuokrannut alueen Someron Kivenveistämölle kauppaneuvos Lairilalta Kausalasta. Ensimmäiset nosturit olivat puuta.

Sama kaivos 1946. Tällöin oli jo saatu metallinosturit. Nämä Mauno Kangas osti Haminasta Kiisken kivenveistämöltä, jossa hän oli ollut työnjohtajana.

August Veuron suunnittelema Someron sankaripatsas, joka on tehty Someron Kivenveistämöllä Tammelan mustasta dioriitista. Patsas paljastettiin Someron seurakunnan 500-vuotisjuhlla 1949.

varoista. Valitettavasti ne tehtiin alueilla, joissa teoskivivarat vanhan kivimiehen mielestä ovat niukat, kuten tutkimuksetkin ovat osoittaneet. Jos kohteina olisivat olleet lupaavimmat alueet, kivityöhankkeet olisivat saaneet uutta puhtia.

Toinen esimerkki heränneestä kiinnostuksesta on Pirkanmaan kiviastian neuvottelukunta. Se on esittänyt, että opetusministeriö perustaisi Tampereen teknilliseen korkeakouluun kivitietokeskuksen. Tämän päätehtävä olisi valtakunnallinen kiviaineksen tutkiminen ja taitotiedon kerääminen. Tarkoitus olisi, että Valtion teknillinen tutkimuskeskus ja Tampereen yliopisto tulisivat mukaan kivitietokeskuksen toimintaan. Tällöin saattaisivat ensiksi tulla arvioitaviksi Pirkanmaan kivivarat. Vanhat kivimiehetkin tietävät, että siellä on mahdollisuuksia.

On ollut puhetta siitä, että teoskivialueet tulisi saada samanlaisen valtauslain piiriin kuin malmialueetkin. Nyt kun myös Outokumpu on tavallaan tavallinen kivimies, voi tällainen vaatimus ajan myötä

toteutua. (Outokumpu osti 1985 Suomen Kiviteollisuus Oy:n.)

Hyvällä teoskivellä * on niin monen monta vaatimusta, että oikean lajin löytymiseen on vain pienet mahdollisuudet. Mielestäni tässä puuhassa olisi hyvä ottaa lähtö jo löydetyn ja käyttökelpoiseksi havaitun kiven lähiympäristön tutkimisesta. Joskus saattaisi olla tuloksetkaampaa tutkia enemmän maanalaisia kuin maanpäällisiä kallioita.

Rakennuskivellä, varsinkin sahattuna ja polttopintaisena, on vaatimuksia vähemmän.

On jo nähtävissä, että arkkitehdit alkavat enenevässä määrin puoltaa kiven käyttöä rakennusaineena. Heikki Siren on mukana tutkimuksessa ”Luonnonkivien rakennusteknisen käytön kehittäminen”.

Mikäli kiveä aletaan suosia, otetaan helposti käyttöön myös uusia kivilajeja. Näin luodaan rakentamiseen uusia ilmeitä, mikä on jokaisen arkkitehdin kuningasajatus. Tässä tulee mieleeni Someron Terttilästä eräs hiekkakiviesiintymä. Se ei liene

suuri, mutta sen värit ovat kuin sa-
teenkaaresta.

Kiikalan puolella taas on monia
punagraniittikallioita, laajojakin
esiintymiä.

Someron aluetta pidän silmä-
määräisesti, maanpäällisiä esiinty-
miä katsellen, kiviesiintymiltään
heikkona.

Tammelan puolella Letkulla ja
Patamolla olisi mielestäni tutkitta-
vaa.

Eräänä vain silmämääräisesti ar-
vioiden mielenkiintoisena alueena
pidän Kalvolan pitäjässä Kuurilan
Niemen kartanon seutua ympäris-
töineen, oikeastaan koko väliä Lau-
taportaasta Kuurilaan. Siellä on
monia kivimiestä kiinnostavia koh-
teita.

Aiemmin on Kalvolasta louhittu
mm. eduskuntatalon rakennuski-
vet. Niitä ei kyllä otettu parhaasta
kalliosta vaan siitä, jonka sattui
omistamaan muuan eduskunnan
virkamies.

Vanha kivimies vaalii haaveita
siitä, että maamme rakennustyyli
joskus muuttuu kiveä suosivaksi.

Saattaa syntyä samantapainen ti-
lanne kuin 20—30 -luvulla. Silloin
Englanti, joka oli ollut suuri Italian
marmorinostaja, ei hyväksynyt Be-
nito Mussolinin valtaa ja lopetti
marmorinoston Italiasta. Marmori
korvattiin suomalaisella kivellä.

Nyt voivat tulla Mussolinin tilal-
le marmoria syövyttävät saasteet
Euroopan ylle, ja silloin kovakivi-
laadut olisivat kysyttyjä.

Minun isäni kodissa
ei ole paljon tilaa

kuitenkin niin, että
me mahdumme:
minä ja minun taipumukseni

Sillä minä olen hyvin
voimakkaasti tunteva lapsi

Minun isäni kodilla on ollut
monta asuin-kaupunkia ja
yksi asuinkunta
- minulle tulee ikävä niitä
kaikkia,

tasapuolisesti

sillä minä olen lähdössä:
aloitan muuttoilmoituksen
teon
täytän keltaisia laatikoita
tuoksutan, tuijotan
sitä meren takaista maailmaa,
josta pidän
jota rakastan

Viimeisen kerran
olen nyt kohottamassa
maljaani
viimeisiä kertoja olen
kokoamassa itseäni suureen
opilliseen suoritukseen

jota minä kauhistuin
jota minä pakenin

kuitenkin
uskallan
nousen alttarille
- selviydyn

Kun kauniina kesäpäivänä
tuolla luonnossa seuraa vaikka
muurahaisten toimintaa huomasi,
miten niillä yhteistoiminta pelaa.
Kun ahkera työmuurahainen tulee
kuormineen keon juurelle, jos kuor-
ma on ylisuuri, niin heti siihen tart-
tuu apulaiset ja alkaa kuljetus jopa
huipulle asti.

Myös puolustusmekanismi niillä
toimii hyvin, sillä ei kyykäärme-
kään niiden reviiirille juuri eksy.

Ovat ne aikojen satossa olleet
hyödyksi ihmisellekin monin eri ta-
voin. Olen itsekin aikoinaan valmis-
tanut sellaista liljamenttia, laitettiin
tuokkosen pohjalle ohuelti vettä, ja
aurinkoisena päivänä kun muura-
haiset kekonsa päällä liikehtivät.
alettiin niitä risulla härnätä, joten
saatiin ne suihkuttamaan nestet-
tään siihen veteen. Kun näitä aika-
sa härnäsi, piti jo välillä haistaa, et-
tä tuli tarpeeksi voimakasta; jos al-
koi aivastuttaa oli se jo täyttä tava-
raa, hyvää nuhan lääketta sekä voi-
detta eri kolotuksiin.

Lapsena ollessa, kun keväällä tuli
ensimmäisiä päiviä, heitettiin jo
kenkärisat pois ja hypittiin avoja-
loin. Näin jalat usein ahavoitui, eli
tuli (savipuolta) kuten sanonta kuu-
lui. Kun löytyi muurahaiskeko niin
annettiin niitten suihkuttaa, mutta
oli hammasta purtava ja vähällä pi-
ti että ei housut kastunut, kun se
oikein kirpasi. Kyllä tämä toimen-
pide piti muut ötökät loitolla ja
rohtumat sai rauhassa parantua.

Keväisin kun keot alkoi paljastua
lumen alta ja ennen kuin muurahi-

Yli Suomenlahden Someron Pyöliin

Akateemikko Matti Kuusi suoma-
lais-virolaisine työryhmineen tuotti
1985 yli 20-vuotisen työn jälkeen
teoksen ”Proverbia septentriona-
lia” (Pohjoisia sananlaskuja). Tut-
kimuksessa on selvitetty 900:n ylei-
simmän itämerensuomalaisen sa-
nanlaskun levinneisyyttä. Alkukie-
liset sananlaskunäytteet ovat siis
suomea, karjalaa, vepsää, vatjaa,
viroa tai liiviä. Näille on löytynyt
vastineita myös indoeurooppalai-
sista naapurikielistä, kuten venäjäs-
tä, saksasta, skandinaavisista ja
balttilaisista kielistä.

Sananlaskut on numeroitu niiden
yleisyyden mukaan itämerensuo-
malaisissa kielissä.

Sain Proverbia-teoksen tekijän-
kappaleen ystävällisine omistuskir-
joituksineen. Selailin sitä ymmär-
rettävän uteliaana nähdäkseni, mil-
laisia sananlaskuja oli Someron sa-
nanparsia -kirjasta kelpuutettu tut-
kimuksen aineistoksi. Tällöin ha-
vaitsin, että numerossa 760 on näy-
te, josta koko Suomessa on vain yk-
si muistiinpano. Se on
kalenterisananlasku *Jaako heittää
santaa heinäjuuree*, mikä tarkoit-
taa, että Jaakon päivään mennessä
(25.7) heinä korsi kovettuu eikä
katkea enää helposti viikatteella
(Someron sananparsia s. 100).
Muistiinpanon on tehnyt maanvil-
jelijä Jussi Suhonen Someron Lah-
den kylästä 1976.

Samaa sananlaskutyyppiä on su-
kukielistä löytynyt vain virosta ja
siitä peräti 130 toisintoa. Yksi näis-
tä *Jaagub viskab heina sisse liiva*

vastaa melko tarkkaan Suhosen
lahdenkyläläistä (vir. *liiva* = suom.
*hiekk*a, Somerolla *santa*). Prover-
bia-kirjan virolaiset toisinnot ovat
peräisin A. Krikmannin ja I. Sar-
v’in toimittamasta Eesti vanasõnad
-kokoelmasta.

Sattumaako, vai onko jokin muu
selitys siihen, että tuo outo lintu on
löytynyt juuri Pohjois-Somerolta?

Mainittu Jussi Suhonen on kerto-
nut 1973 Someron Joulussa isältään
kuulemastaan perimätiedosta otsi-
kolla Viron väkeä. Kertomuksen
keskeinen sisältö on seuraava:

Noin kaksisataa vuotta sitten piti
Virossa eräs kartanonomistaja, sak-
salainen paroni, alustalaisiaan rau-
taisessa kurissa. Lopulta kartanon
väki kyllästyi isäntänsä jatkuvaan
painostukseen. Kerran kun paroni
saapui kartanon metsätyömaalle,
työväki otti hänet kiinni, pujotti
pitkän seipään hänen takkinsa mo-
lempien hihojen läpi ja jätti hänet
sinne tiheään metsään. Kapinoitsi-
jat itse lähtivät perheineen pako-
matkalle jäätä myöden yli Suomen-
lahden.

Metsästä selvittyään paroni alkoi
takaa-ajon ja saavutti pakolaiset
Suomen rannikolla. Virolaiset jou-
tuivat eroamaan toisistaan. Yksi
miehistä saapui Kaisa-nimisen
emäntänsä kanssa Pohjois-Some-
rolle. Pariskunta rakensi ensin ha-
vumajan paikalle, joka on lähellä
nykyistä Mikkolan taloa Pyölin ky-
lässä.

Paikkakuntalaiset kiinnostivat
aiuksi huomionsa siihen, että uudet

asukkaat eivät olleet aina selvillä
viikonpäivistä, että he puhuivat ou-
toa murretta ja tekivät ristinmerk-
kejä.

Onko perimätietoon
uskomista

Ryhdyin ottamaan selvää, pitää-
kö perimätieto missään kohdin
paikkaansa.

Kirkonkirjatietojen perusteella
päätelin, että on yritettävä seurata
Pyölin Mikkolan ensimmäisen isän-
nän Mikko Hjortin vaiheita. Jäljet
johtivat Porvooseen. Nimi löytyy
Uudenmaan prikaatin kevyen ra-
kuunaosaston Porvoon 1. eskad-
roonan täydennysmiehistön tarkis-
tusluettelosta, joka on laadittu 24.
helmikuuta 1800. Michel Hjortista
mainitaan, että hän palvelee Eknä-
sin ratsutilalla, on syntynyt 1764,
on 5 jalkaa 9 tuumaa (n. 172 cm)
pitkä, palvelee ensimmäistä vuotta
ja on naimaton.

Antoisampi on muutokirja, jon-
ka tuomiorovasti Alopaeus on lä-
hettänyt Porvoon seurakunnasta
Jokioisten seurakuntaan 19. ioka-
kuuta 1806. Se koskee reservira-
kuuna Michel Hjortia ja on poik-
keuksellisen laaja, miltei kaksi fo-
lioarkin sivua.

Alopaeus kertoo, että Michel
”oman ilmoituksensa mukaan” on
saapunut muutamia vuosia sitten,
suunnilleen 1797, meren yli Liivin-
maalta. ”Oman väittämänsä mu-

* Teoskivi on kivilaji joka soveltuu taiteel-
liseen muotoiluun, vrt. rakennuskivi.

uskoa apteekkinsa minulle matkansa ajaksi”.

Luonnollisesti hän teki tämän pelkämästä saituudesta. Eikä siihen aikaan oltu niin tarkkoja näissä asioissa.

Selviydyinkin melko hyvin tämän ajan kaikista apteekkiasiakkaista. Kotiin palattuaan apteekkari kiitti minua lämpimästi apteekin hoidosta ja ojensi minulle juhlallisella eleellä --- kolme appelsiinia.

Siihen aikaan oli oppilaan kuukausipalkka ensimmäiseltä vuodelta 15 mk, toiselta 20 mk ja kolmannelta 25 mk. Tällainen palkka kävi kyllä laatuun, jos oppilaalla oli koti, josta hänelle lähetettiin vaatteet, jalkineet ja muut tarvikkeet. Minulla ei ollut siihen mahdollisuutta ja niinpä jouduin usein vaikeuksiin välttämättömienkin tarpeiden suorituksissa. Niinpä kenkien puolipohjaamisen sijasta leikkasin palasia apteekkarin vanhoista poisheite-tyistä kalosseista ja peitin niillä sisästäpäin kengän anturassa olevan reiän. Pitipä säännöstellä kirjeenvaihtoa sisarusteni kanssa, koska postimerkin osto oli iso menoerä minun rahoissani.

Säästettyäni vuoden, oli minulla 36 mk. Se oli kyläräätälin valmistaman sarkapäälystävän hinta kankaan ja tykötarpeineen.

Vuoden kuluttua arvelin, että minun pitää yrittää hankkia monipuolisempaa kokemusta ammatissani. Minulle tarjottiin paikkaa Impilahdella. Olihan se pakko ottaa, vaikka sinne pääsi junalla vain Viipuriin. Siitä oli mentävä Sortavalan kautta kieverikydyillä - - ja se maksoi 72 mk. Entinen oppilastoverini aptee-

kista tuli avukseni. Hän pyysi kolmen kuukaudenpalkan etukäteen ja saikin sen. Matkustin Impilahteen joulukuun lopussa. Silloin oli 28 asteen pakkaset eikä minulla ollut käsi-
sineitä, kalosseja eikä kaulaliinaa.

Impilahdella palvelin kolme vuotta ja v. 1894 suoritin farmaseuttitutkinnon. Esimieheni oli innokas hevoskauppuri, kesti joskus kuukaudenkin kun hän kulki markkinoilla Viipurista Kuopioon jne. Hänen poissa ollessaan sain yötpä päivää jopa kuukauden ajan yksin hoitaa apteekkia.

Yrjö Vilhelm Jalander suoritti apteekkaritutkinnon 1900. Hän sai apteekkioikeudet Oulussa 1914 ja Helsingissä 1918.

”Somerolla sattui oppilasaikani tapaus, jota en voi jättää kertomatta, koska se ratkaisevasti vaikutti koko myöhemmän elämäni kielipoliittiseen asenteeseen.

Eräänä päivänä tuli apteekkiin talonpoika, ojensi minulle paperin ja pyysi että lukisin mitä siinä seisi.

Luin sen ja totesin että se oli oikeudenpäättös riitajutussa jota hän oli käynyt tiluksiensa rajoista naapurinsa kanssa. Se oli kirjoitettu vain ruotsin kielellä.

Tämä tapaus sai yhdellä iskulla miettimään suomenkielisten asemaa maassamme. Ikäänkuin salaman valossa näin sen työn valtavan merkityksen, jonka puolesta taistelllessaan isäni itse asiassa heitti ennenaikaisesti henkensä. Se oli mielestäni pyörityttävä esimerkki siitä kielipoliittisesta terrorista jota maamme ruotsinkielinen väestönsosa harjoitti suomenkielisiä koh-

taan. Olen suomen- ja ruotsinkielisiin suhtautunut kriittisesti ja niinpä minua on ruotsalaiselta taholta syytetty ”fenisiksi” ja suomalaiset ”svekomaaniksi, porvarit ovat leimanneet minut sosialistiksi ja socialistit porvariksi.

Kun Jalander piti apteekkia Oulussa, kävivät naapurissa olevan parantolan katarripotilaat hengittämässä seudun tervahaudoilla höyryjä ja se näytti selvästi helpottavan heidän oloaan. Jalander päätteli, että tervassa on parantavia aineita.

Hän päätti keksiä terva-aromilla maustetun yskänpastillin. V. 1932 hän matkusti Leipzigiin, jonka yliopistossa hän kehitti ideaansa yli vuoden ajan. Palatessa hänellä oli taskussaan reseptit, joiden salaisuus on tarkoin varjeltu eikä pastilleja ole psytytty jäljittelemään.

Apteekkari oli toimekas mies. Oulussa ollessaan hän oli jo ostanut Tampereelta karamellitehtaan koneet ja aloittanut makeisten valmistuksen. 1934 tuli kauppaan uusi tuote. ”Leijona tervapastillilla on arvaamatoman miellyttävä maku” oli kokosivun ilmoituksena Helsingin lehdissä.

Nimi tuli siitä, että hän piti silloin Leijona-apteekkia Helsingissä. Nyt tätä tervapastillia valmistetaan jo kuutta eri makusävyä.

Tervakaupungin tervahaudat ovat jo iäksi kadonneet. Mutta Someron kaikissa kaupoissa on tänäkinpäivänä saatavana entisen Someron apteekkioppilaan kehittä-
mää ihmepastillia.

Muurahaisista

set heräsivät talviunestaan, käytiin säkit mukana noutamassa sitä keon sisustaa, jossa oli elinvoimaisia muurahaisia ja niitten munia. Tämä valitettavasti oli selvä ryöstöretki, mutta niin ihminen on tehnyt kautta aikojen heikommalleen. Nyt laitettiin pihalle iso tiinu, jonka päälle rievuista ja vaatteista kuin lappaläsikota. Sinne kumottiin se säkillinen, päälle kuumaa vettä ja vielä tuoli keskelle, jossa kylpijä istui. Samanaikaisesti kuumennettiin saunan uunissa kiviä ja niitä laitettiin sinne että ytyä riitti, kun ne pärskyi ja kiukutteli.

Kun kylpijälle oli tullut raukea olo ja muutenkin hyvänolon tunne,

ei muuta kuin vain vällyihin, niin kyllä ainakin uni maittoi ja olo kuin olisi uudesti syntynyt.

Tämä oli kuin puhdistuslento sillä ainakin nuorilla tytöillä se oli hiipiän hoitoa ym. (suosittelen). Kyllä tämä (viholaissauna) kuten paikallinen sanonta kuului oli erikoisen hyvä terveydenhoitotoimenpide. Jos oli flunssainen olo niin kyllä siellä lima nenäonteloista irtosi, aukesi hikihuokokset jopa kyynelkanavatkin oli vain pidettävä huoli että ei välittömästi vilustunut.

Muurahaiset saatiin palvelemaan ihmisen tarpeita monin eri tavoin, tässä kotimökkini lähellä metsässä on tasainen kallio, jossa Pirttilän

Muurahaiset tekevät joskus mahtavia kekoja. Kesällä 1985 löytyi Syväältä 160 senttiä korkea keko. Ennätyksen löi Ypäjän Jyväsmäestä löytynyt muurahaisten rakentama jättiläiskeko, jonka ympäröimä alhaalta oli noin neljä metriä, korkeutta keolla on 2,7 metriä. Kekoa ihmettelemässä Kalle Isaksson ja Pentti Vastamäki. Kuva Tauno Tähtinen.

Juha vuosisadan alussa vielä keräsi muurahaisten munia. Muurahaisten sisustaa koottiin siihen kalliolle, sen ympärille lehdeksiä, viimein tervarinki sen kaiken ympärille. Tästä ei tulleet muurahaiset yli vaan keräsivät munansa lehdeksien alle, josta Juha ne keräsi ja möi apteekkiin, täältä ne toimitettiin lääketehtaalle.

Mökin mummit aikoinaan keräsivät hylättyjä muurahaiskekoja ja toisinaan jopa toiminnassa olevien kekojen pinnastakin kanojensa kuivikkeeksi, heti kun lumi pinnalta alkoi sulaa, eikä asujat vielä nousseet pintaan. Kun kanat tähän kuopsuttivat jätöksensä, tuli tästä hyvää parannusainetta peruna- ja kessumaalle mutta käyttäjällä piti olla tietoa sen voimasta, että ei käyttänyt liikaa.

On muurahaiset olleet minulla apuna säähavaintojakin tehdessä. Sillä jos on nousemassa uhkaavan musta pilvi, niiltä saa tiedon sataako se vai ei. Jos pilvi sataa kun se kohdalle ehtii, niin nämä menee jo hyvissä ajoin onkaloihinsa. Vain muutamat kuin vartiomiehet jää pinnalle, mutta jos pilvi menee kuivana yli, niin sen näkee jo ennakkoon, ei se häiritse niiden toimintaa vähääkään, vaikka on juuri nousemassa päälle.

Kyllä näistä pienistä ahertajista oli joskus haittaakin mutta ei ystäväistä ole tapana puhua pahaa, et antaa nyt olla.

Kun puolen vuoden ajan oli ollut oppilaana, tuli apteekkari luokseni ja ilmoitti, että hänen täytyi lähteä matkalle käydäkseen lääkärillä alttiuisen yskänsä takia. Hän sanoi että ”hänen oikeastaan pitäisi palkata farmaseutti matkansa ajaksi, mutta kun Jalander on osoittanut niin suurta harrastusta ja näytti hallitsevan liikkeen hoidon, halusi hän

Pillerinpyöritystä Somerolla satasen vuotta sitten.

Apteekkari Yrjö Vilhelm Jalander (1874—1955) on kirjoittanut muistelmansa, joissa hän kertoo aika haus-
kasti apteekkiuransa alku-
ajoista Somerolla viime
vuosisadan lopussa.

Hän suoritti apteekkari-
tutkinnon 1900, sai apteek-
kioikeudet Oulussa 1914 ja
Helsingissä 1918. Hän opis-
keli vuosikaudet kemiaa ja
farmakopeaa ulkomailla,
Leipzikissä ja Berliinissä, ja
julkaisi useita farmakopeaa
koskevia kirjoituksia.

Tässä muutamia otteita ja
kuvauksia hänen muistel-
mistaan.

"Seitsemäntenätoista syyskuuta
vuonna 1890 tulin Somerolle ja ryh-
dyin sikäläisessä apteekissa hoita-
maan ensimmäistä oppilastointani.

Esimieheni oli hyvin erikoislaa-
tuinen henkilö.

Hän oli pieni ja laiha vanhapoika,
joka käveli etukumarassa. Häntä
vaivasi ikuinen kuivayskä, joka ai-
heutui siitä, että hän poltti alituises-
ti Beirutski-savukkeita. Näitä hän
osti tukussa ja varastoi niitä ma-
kuukamarinsa, missä ne muodosti-
vat lattiasta miltei kattoon saakka
ulottuvan pinon. Enemmän osan
ajastaan hän vietti vuoteessaan. Siinä
hän poltellen luki tilaamansa sa-
nomalehdet ensimmäisestä rivistä
viimeiseen. Vain harvoin näkyi hän-
nen kädessään kirja.

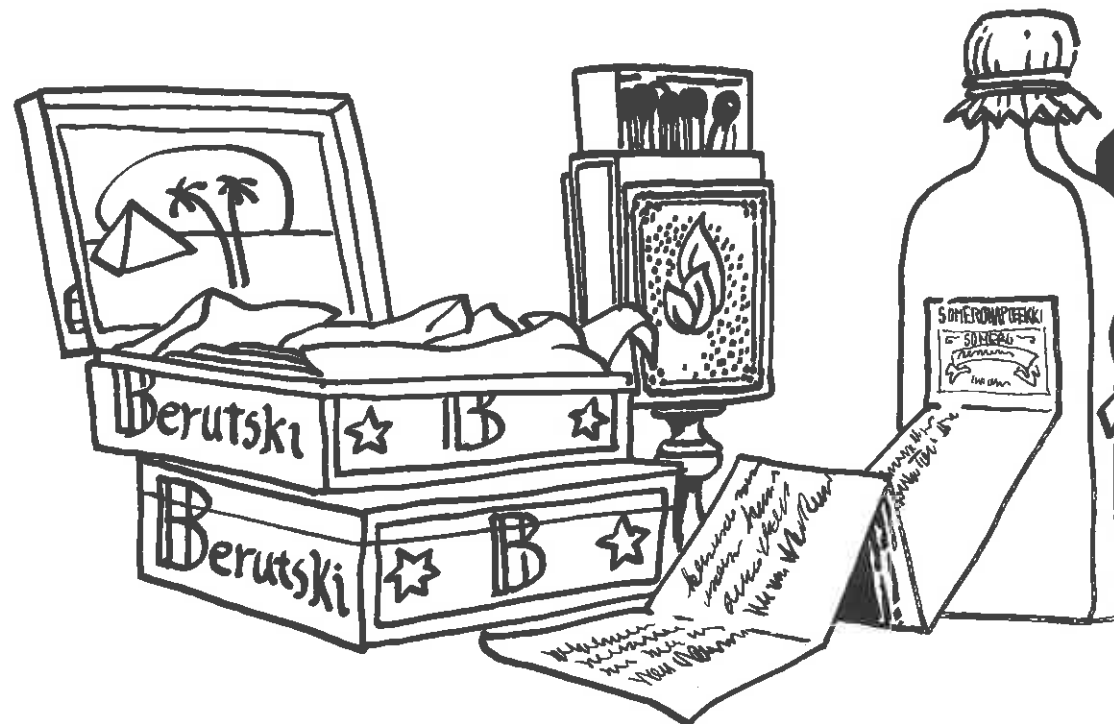
Apteekissa hän kävi vain milloin
se oli välttämätöntä. Saitana mie-
henä hän tarjosi oppilaille kovin
halpaa ja keinoa ruokaa, minkä

johdosta he viipyivät talossa vain
vähäsen ajan.

Minun huoneeni oli ullakolla ja
ovilevy oli pahasti haljennut. Pesu-
kannussa oleva vesikin jäätyi yöllä.
Vaikka elämä tuntui lohduttomal-
ta, päätin toistaiseksi kestää, kun ei
minulla muutakaan vaihtoehtoa ol-
lut.

Kun ensimmäisenä aamuna ava-
sin apteekin oven, ihmettelin miten
selviytyisin tästä minulle tuntamat-
tomien aineiden valtavasta määrästä
kielellä, jota verraten kehnosti
hallitsin. Aluksi selailin farmako-
peaa (lääkkeiden luettelo ja niiden
käsittelyä), jonka avulla eräiden
lääkkeiden nimet minulle selvisivät.

Ensimmäisen asiakkaan saapues-
sa saatoin vain koputtaa apteekka-
rin ovelle, kysyäkseni mitä "heippa-
rallamuori" ja "kriikun kraakun"
merkitsee.

tiin ronkelista vartin välein ja pari-
kymppinen pännikkä täyttyi tunnis-
sa. Vaan oli Torpparin ja kumppa-
neitten suut messinkisellä.

Öisinkin kävi kaikenikäisiä ih-
metelmässä risuäesmiesten ähren-
nöksiä. Perheitä kävi, nuorisokin.
Mahtoikohan olla niin, että nuoriso
ei kehdannut päivällä käydä, mutta
tanssireissulla sitten poikkisivat
haistamaan katkuja, jopa tikun-
päästä maistelemaan tuoretta ter-
vaa. Joka tapauksessa katsomassa
katoavaa kansanperinnettä. Ei näil-
lä main varsin monena suvena ter-
vahauta röyhää.

Tervaputelit ja -pännikät tekivät

kauppansa. Kaupantekijäisiksi taisi
joku rouva saada Valon Kallen tai-
teileman vihdankin. Jollei sauna ja
muut lääkkeet auta, turhaa sitä on
itseään enää tervallakaan töhriä!
Tai jotakin sinnepäin.

Vanhempaa väkeä kävi myös,
joukossa joku miilunpolttajakin.
Siinä sitten tunnelmoitiin ja muis-
teltiin nuoruuden poltot, sekä ter-
van että...nojaa - sen toisen lääkeai-
neen. Vanhojen kanssa puheltiin
entisaikojen hiilimiilut, savioiden
valmistukset, maanviljelyskeinot,
hevoset ja muut tärkeät asiat.

Mustakylkinen kahvipannu antoi
miilunkyljessä kuumiessaan äkkiä

elämäneliksiiriä, kahvia. Sitä hörp-
piessä jutut eikun parani! On muu-
ten tervahaudalla kokatessa keitin-
levy aina kutosella...

Jaa-a, ei noista ns. entisajoista
niin hirveesti ole aikaa. Oikeastaan
yksi sukupolvi vain, jonka aikana
maailma on muuttanut paljon - hir-
muisen paljon.

Ihmetellen kuuntelivat seitse-
mänkymppisen Kallen juttuja nuo-
rimmat miilunvalvojat, partiopojat
Virolaisen Tomi, Närhin Timo ja
Kummunsalon Jari, jotka isiensä
kera vahtivat osuutensa. Olipa po-
jille ikimuistoinen elämys - taisi olla
isillekin.

Aikoinaan terva oli välttämättömyys joka huushollissa. Tähän männyn tummaan väkevään vereen on suhtauduttu aina kunnioituksella, onhan siitä toisin paikoin saatu elanto; lääkkeeksi ja tarvekalujen käsittelyyn käytetty.

Jotain perin metsäsuomalaista, hieman pakanallistakin tervassa on. Sytytysmenoissa on loitsuja ja taidoja. Miihun musta väri vastakohdantana sisustan hornamaiselle pätsille antaa oman eksoottisen leimansa. Tervapräkärin tallukkaat, huopahatut, muut tamineet ja omaperäi-

set elkeet antavat asiaan vihkiytymättömällekin kuvan, että tässä ollaan tekemässä kulttuuria.

Varsinkin hämärätyvässä kesäyössä viimeistenkin lintujen hetkeksi hellittäessä soittonsa, tervaisan katkun karkoittaessa verenhimoiset inisijät luota. metsäsuomalaisen valtaa rauha. Toimista on pois kiire ja hoppu. Hetkessä on jotain sellaista, mitä nykyajan juppi ei ymmärrä, ei tavoita.

Enkei tarvitsekaan - mene ja tiedä. Maailma on niin tehdyn valmis, toisenlainen.

Nykyään lasketellaan valaistuja rinteitä muovisuksella, aikoinaan kelpasi mäki kuin mäki, hiihtimiksi hyvin tervatut sivakat. Punaiset posket saa molemmissa, mutta suuri ero kampeissa ja tekstiileissä -esiintymisestä puhumattakaan.

Terva on nyt harvoille tarveaine, useimmille riittää lääkekaappiin tai kirjahyllyyn pikkuputeli eli pari, noin niinkuin kaikenvaralta ja maliksi.

Ja kyllähän niinkin monipuolista ainetta kuin tervaa aina tarvitaan, kunhan sitä talossa vain on!

kään sijoittunut vähintäkään valtion investointia, ei kuntainliittoa eikä keskiasteen koulutusta lukiota lukuunottamatta. Nämä ovat asioita, jossa Someronkin luulisi olevan aika saada osuutensa. Sitten on asioita, jotka ovat kunnallisella toiminnalla parannettavissa: Meillä oli rankka viiden vuoden investioitiohjelma lähtien asunnoista, hammashoitolasta, päivähoitolasta, paloasemasta, kunnanviraston laajenuksesta, tiestöstä, puistoista ja muusta ympäristönhoidosta.

Mihin suuntaan kuntaa pitäisi jatkossa kehittää?

- On kehitettävä peruspalveluja ja kunnallista palvelutoimintaa, terveys- ja koulupalveluja. Mainitsemani viisivuotishjelman jää vielä paljon tarpeellista yhdessä yrittäjien kanssa tehtävää kehitystyötä. Tältä linjalta kehittäminen lähtee.

Someron Joulun teemana on tänä vuonna "Mikä on ihmeellistä Somerolla?". Mitä vastaisit tähän?

- Minä en osaa suoraan vastata, mikä täällä on ihmeellistä. Mutta jos saan kääntää kysymyksen siihen, mikä täällä on ihmeellisen hyvää, tulee näin yhtäkkiäkin muutamia seikkoja mieleen. Ensinnäkin täällä on ihmeen hyvä kunnallistalouden tila. toiseksi täällä on ihmeen hyvä kunnallisväen yhteistyöhenki ja sopu, vallitsee tekemisen meininki. Lähivuosina saadaan varmasti paljon aikaan. Täällä Somerolla on suorastaan hauska olla kunnanjohtajana.

Kunnanjohtajaa kiireiden keskeltä

Lokakuun lopulla minuun otettiin yhteyttä ja pyydettiin haastattelemaan Someron Jouluun kunnanjohtaja Arto Luhtalaa. Sen kummempaa työmääräystä minulle ei annettu, vain lehden teema ”Mikä on ihmeellistä Somerolla?”. Kunnanjohtaja sai varattua kiireidensä keskeltä tunnin haastateluaikaa, ja tämä juttu syntyi. En tiedä, vastaaako se teemaa, mutta kunnanjohtajan haastatteluille riittänee aina lukijoita.

Mitä tiesit Somerosta ennen tänne muuttoasi?

- Minulla oli aikalailla, niinkuin sanotaan tabula rasa (tyhjä taulu). En ollut täällä aikaisemmin käynyt, mutta kunnanjohtaja-ajaltani Kalannista tiesin tämän Varsinais-Suomen alueeseen kuuluvaksi ja sen kanssa yhteistyösuhteessa olevaksi, mutta en juuri muuta. Joihinkin perustilastoihin olin tutustunut.

Miksi kuitenkin valitsit juuri Someron hakiessasi kunnanjohtajan virkaa?

- Siinä oli tärkeänä tekijänä paikkakunnan sijainti. Lasten koulutuksen ja muiden palvelujen suhteen tämä on lähihuoltoetäisyydellä Helsinkiin, Turkuun ja Tampereeseen verrattuna esimerkiksi keski-Suomen paikkakuntiin.

Somerolaiset eivät taida useinkaan oikein huomata, miten hyvällä paikalla kotikunta on, eivätkä osaa antaa sille arvoa?

- Sille ei ymmärretä antaa arvoa, vaikka se loppujen lopuksi on niin suuri tekijä sekä kustannuksissa että ajanvoittona, ajateltiinpa sitten yksityisiä ihmisiä tai yrityksiä tai vaikkapa hallintoa.

Millainen oli ensivaikutelmasi Somerosta?

- Ensi kertaa Somerolla käydessäni oli marraskuun alku ja räntäkel, joten luonnosta ei paljoa pystynyt päästelemään. Taajama teki kyllä heti sellaisen vaikutuksen, että täällä on elämää ja toimintaa; Sellaiseksi tämä on sitten osoittautunutkin.

Miten käsityksesi kunnasta on muuttunut vuoden aikana?

- Olen päässyt paremmin sisälle hallinnon ja yritystoiminnan ongelmiin; Oikeastaan käsitykseni Someron vielä käyttämättömistä mahdollisuuksista aina vain paranee.

Mitkä ovat Someron parhaat puolet esim. asuinpaikkana?

- Tämä on vielä rakennuksiltaan ja palveluiltaan ihmismitallinen taajama. Tonttien saatavuus on hyvä ja hinnat kohtuullisia. Maasuunnittelu on verraten liberaalia ja antaa yksilöille ja perheille mahdollisuuden itse muokata asuinympäristöään. Jatkossa se edellyttää kunnalta tähänastista enemmän ympäristönhoitoa. Toivon, että yksityiset kiinteistöjen ja aluiden omistajat seuraavat tässä asiassa esimerkkiä.

Mitä Somero voi tarjota yrittäjille?

- Riittävästi huokeaa tonttimaata. Kunnan valmiudet ja taloudelliset mahdollisuudet tukea yritystoimintaa ovat olleet ja ovat yhä erittäin hyvät. Sijainti on niinikään keskeinen seikka, kun ajatellaan yritysten tavarankuljetusta ja markkinointia. Sadan kilometrin säteellä Somerolta elää kaksi miljoonaa kuluttajaa, ja se on Suomen oloissa melkoinen etu.

Miksei Somerosta kaikista eduista huolimatta ole tullut tämän suurempaa tai kehittyneempää?

- Tiedetyt ovat viimeiset 20 vuotta olleet kunnan kokoon ja tar-

peeseen nähden kohtuuttoman heikot. Syynä on 60-luvulla alkanut voimakas kasvukeskuspoliittika, joka jätti täysin huomiotta kaikki muut paitsi poliittisin perustein kasvukeskuksiksi valitut seudut.

Mitä etuja Somerolla on matkailun alalla?

- Tämä edustaa maaseutukulttuurimaismaa paremmin kuin mikään muu paikkakunta juuri voimaperäisesti viljeltyjen laajojen peltoalueiden vuoksi. Ympärivuotisesa maatilamatkailussa Somero onkin Suomen kärkipäässä. Valitettavasti täällä ei toisaalta ole lainkaan korkeatasoisia majoitus- ja ravitsemuspalveluja. Vanhoissa alan yrityksissä ei lähivuosikymmeninä ole paljoakaan satsattu tason parantamiseen.

Millaisia somerolaiset ovat ihmisinä?

- Somerolaisista suurin osa on vanhaa kantaväestöä, Somerohan ei koskaan ole ollut voimakas muuttovoittokunta. Ihmiset tuntevat olosuhteensa ja toisensa. Sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ovat kiinteät ja valmiit, joten täällä on helppo tulla toimeen ihmisten kanssa.

Oletko chitinyt perehtyä Someron historiaan, vai viekö nykypäivä kaiken ajan?

- Olen kyllä kahlannut läpi Someron Historian molemmat osat. Se on yksi tapahtumariikkaimpia ja mielenkiintoisimpia paikallishistorioita, sanoisin että siihen sisältyy suorastaan loistokkuutta.

Missä Somerolla olisi parantamisen varaa?

- Ongelmana on edelleen tieyhteys pohjoiseen, Forssaan ja Hämeenlinnaan. Tähän ei ole myös

Rakas Hörökorva!

Sain sinut lahjaksi Eerikiltä. Hän on sydänystäväni. Annoin sinulle tuollaisen nimen, koska korvat hörössä kuuntelet kaikki päivieni tapahtumat. Olkoot ne sitten iloisia tai surullisia, niin sinä taltioit ne. Sitten joskus mummina on mukava lukea niitä ja muistella muoruuspäivien kulkua ja palauttaa mieleen kesäpäivien kimallus tai sateenharmaat syyspolut.

Leirille.

Leirivarusteet pyörän telineeseen pyntätyinä ajelin kohti leirintäkeskusta. Ruokailusta huolehtiva emäntä oli jo saapunut paikalle, ja makkarakeitto porisi sähköliedellä.

Kaksi linja-autoa hyrräsi kohdasta pihaan. Ilakoiva tyttöparvi purkautui niistä täyspakkauksineen leirialueelle. Tuire, tyttötyönohjaaja, tuli heidän mukanaan. Teimme heti tyttöjen kanssa sinunkaupat. Mä olen Aikki ja Tuire on Tuikki.

Tytöt jaettiin ikänsä mukaan kahteen ryhmään. Minä sain pikkusiskot eli nuoremmat, Tuikki isot siskot, hiukan vanhemmat.

Ensimmäiseksi nostimme lipun salkoon ja lauloimme Lippulaulun. Se oli leirin juhlallinen avaus.

Sitten joukko jaettiin telttaryhmiin. Telttojen pystytys alkoi. Siinä kävi koputus ja naputus kun taotiin kiinnitystappeja maahan. Telttoja aikaisemmin pystyttäneet ohjailivat ja avustivat vasta-alkajia. Värejä oli seitsemää sorttia: vihreä, oranssi, keltainen, valkoinen, sininen, lila ja hopeanharmaa. Jos tätä näkymää katseli ilmasta käsin, niin voi kuvitella värikkäiden jättikukien auenneen tälle rinteelle mäntyjen, koivujen ja kuusten suojaan.

Leirillä

Runsasti kuusenoksia pehmusteeksi ja suojaksi lattialle. Sitten jokainen sai opetella taiteilemaan telttapetinsä. Joillakin oli puhallettava ilmapatja. He eivät tarvinneet mitään havupehmustetta.

Tuikilla oli mukanaan myös leirikoira Virkki. Se hyppeli teltalta teltalle, kurkisteli oviaukoista ja haukahti. Halusi kai koirankielellään lausua kaikki tervetulleiksi tänne luonnon helmaan, kauniiseen, rauhalliseen rantamaisemaan. Virkki oli rajattoman onnellinen siitä, että sai olla vapaana kahleista. Koko pitkä talvi sitä oli hihnasta talutettu, enimmäkseen pidetty sidottuna piha-alueella. Nyt se oli vapaa ja osasi koiramaisin konstein ilmentää tyytyväisyytensä koko leiriperheelle ja eritoten omistajalleen Tuikille.

Telttojen pystyttämisen, petien sijaamisen ja tavaroiden järjestelyn jälkeen olikin ruokailun vuoro. Ulkorakennuksen päätyyn kiinnitetty vanha, romanttinen vellikello alkoi kalkattaa kutsuvasti.

Paikat pöydissä määrättiin. Ristittiin kädet ja siunattiin ruoka. Makkarakeitto maistui. Pannaria popsittiin mansikkahillon höystämänä jälkuruoksi.

Kaksi tyttöä oli aina keittiövuorossa emännän apuna. Vuorot vaihtuivat päivittäin. Tytöt auttoivat astiainpesussa ja emännän määräämissä tehtävissä.

Syötyä suunnistettiin rantaan. Siellä odotti leiriläisten ikioma rantasauna. Se oli koko kesän kovassa käytössä. Viileimmillään ilmoilla oli saunan löylystä hyvä pulahtaa uimaan.

Isot tytöt aloittivat saunan siistimisen. Olihan se pölyttynyt talven aikana. Haettiin katajanoksia ja

ripsuttiin hämähäkin seitit katosta ja seinistä. Kannettiin irtopallit ja penkit ulos tuulettumaan. Järvivedellä ne hangattiin puhtaiksi ja jätettiin kuivumaan aurinkoon. Samoin pestiin sauna-astiasto rannassa. Ritiilat hangattiin pehmeällä sannalla ja vedellä. Ne aivan kuulsivat puhtauttaan.

Samaan aikaan, kun isot tytöt hinkkasivat lauteet, kiintopenkit ja lattian, niin pienimmät siistivät saunan ympäristön. Koottiin kasaan kaikki poltettava roska ja sytytettiin kokko. Saunapolkukin puhdistettiin puiden katkenneista oksista, paperipaloista ja risuista. Kun kaikki oli putipuhdasta, pulahdettiin uimaan. Niin oli talvitakku heitetty ja leirikesä toivotettu tervetulleeksi.

- Lauletaan nyt joku kevätlaulu, Tuikki ehdotti.

- Hyvä, hyvä! tytöt innostuivat.

Niin kajahti laulu:

”Kevät on jo tullut, kevät kirkas, naurusuu, huh-huh-huu, huh-huh-huu, huh-huh-huu.

Tuuli raikas valveutuu, liikku puu.

Huh-huh-huu, huh-huh-huu!

Laula lintu jälleen, kevättä se tervehtää,

pipipii, pipipii, pipipii.

Koivunlatvaan suojaiseen pesän lämpöisen mä teen, pipipii, pipipii!”

Kun tyttöjen laulu oli loppunut, niin eikös vaan saunan nurkalla olevasta ritvakoivusta kuulunut: pipipii, pipipii, pipipii!

Sekös kaikkia nauratti. Ruvettiin tirkistelemään koivun oksistoa ja latvusta. Siellä oli pikkulinnun pesä.

- Se on tullut tänne ennen meitä,

(Katkelmajatke vuoden 1985 Someron Joulun tekstiin.)

Löytyikö

toivottamaan leiriläiset tervetulleiksi.

Saunarannasta palattua Tuikki jakoi tytöt telttayhteisöihin. Jokainen yhteisö sai äänestyksellä valita poppoon johtajan. Jokainen johtaja vastasi omasta poppoostaan.

Tyttöjen telttoja oli yhdeksän. Aikin ja Tuikin teltta oli kymmenes. Iman äänestystä sen ovenvartijaksi paneutui Virkki-koira.

Päiväjuoman jälkeen oli vapaata. Tutustuimme lähemmin toisiimme. Tuikille suurin osa oli ennestään tuttuja, mutta minä sain änkätä moneen kertaan, ennen kuin opin muistamaan edes oman ryhmäni tyttöjen nimet.

Jokainen teltakunta sai nyt keksiä nimen omalle pesälleen. Kaikki saman teltan tytöt antoivat nimiehdotuksensa johtajalleen. Sitten äänestettiin. Eniten ääniä saanut ehdotus tuli teltan nimeksi. Nimi tekstattiin kookkain kirjaimin teltan oven ylle.

Syntyi hauskoja nimiä: MÖRRIT, HIPPARIT, PÄLPÄT, JUPUTTAJAT, HÖLÖT, NARISIJAT, SUVISIRKUT, PAKERTAJAT ja NÖPÖT. Aikin ja Tuikin teltalle annettiin nimi IDOLI. Nimi oli turhan hienosteleva, mutta kun se oli tyttöjen ehdotus, niin annettiin olla.

Tuikki kiinnitti suurikokoisen työjärjestyksen ruokailusalin seinään. Siitä tytöt voivat tehdä muistivihkoihinsa tarpeelliset merkinnot.

Tällaisissa touhuissa kului ensimmäinen päivä nopeasti. Päivällisen jälkeen leikimme tuttuja leikkejä. Lipunlaskun-aikaan illalla tuntui telttavuode houkuttelevan Höyhen-saarille.

— Äiti! Missä on Runon maa?

Voiko sinne matkustaa lentäen tai laivalla?

Onko kovin kaukana?

— Voi, voi sua, ressuksaa!

Istupa tähän, puhellaan vähän,

leikitään kyselyleikkiä:

Mikä puu kaunein puu?

— Kotikoivu, mikäs muu.

— Entä lintu iloisin?

— Pihapääsky varmaankin.

— Mitä niityllä sä näät?

— Suvikukat värikkäät.

— Mikä viehtää venheeseen?

— Kotijärvi saarineen.

— Katsos kotilahtea!

— Liukuu kaksijoutsenta.

— Miksi metsään matkataan?

— Marjat, sienet poimimaan.

— Mikä anti peltojen?

— Leipä jokapäiväinen.

— Entä kaunis kasvima?

— Sieltä vitamiinit saa.

— Tulee syksy pimeä.

— Taivas täynnä tähtiä.

— Mitä talvelta sä saat?

— Hiihtoretiket riemukkaat.

Äiti — — alan aavistaa:

Tämä maa on Runon maa!

luonnehtii savi, sitkeä savi. Tiedän sen sitkeyden, kun olen itsekin sen kanssa kommunikoinut Okkerin töyräällä. Paikallinen lönnrot, kansanperinteen kerääjä, tiennee, mitä savesta kerrotaan.

Paikkakunnan ilmapiiri kasvaa sen maisemasta, maaperästä ja elinkeinoista. Eikö alkutuotantoa edustavan maaseudun ilmapiiri olekin vakaata, pysyvää, ei helposti liikkuva.

Vaikka naiset toimivatkin Somerolla aktiivisesti omissa ympyröissään martoista akateemisiin naisiin, heitä on ollut silmiinpistävän vähän kunnallisissa luottamustehtävissä. Miksi somerolainen nainen ei ole julkisissa asioissa avannut suutaan sen enempää? Vai onko jo avannut? Olisiko naisten panos jotain esim.

joskus vieroksuttujen henkisten harrastusten ylläpitäjien kannalta tai syrjäkylien yksinäisten miesten ja naisten kannalta!

On Someron ilmapiirissä monenlaista saarakettakin: On ollut intohimoa esperantoon, vaikka toisaalta vahvaa suojautumista uusia ajatuksia ja muutoksia vastaan. Karjalaisten, muolaalaisten osuus kunnallispolitiikassa on kaiketi ollut vahva, mutta nuoremmassa polvessa karjalaisuus tuskin enää erottuu muusta somerolaisuudesta. Millä paikkakunnalla tahansa lukion ja yläasteen opettajat, vaikka ovatkin vaikuttajia omassa tehtävässään, eivät välttämättä paljon osallistu paikkakunnan elämään, mutta voimakkaita tarkkailijoita ja kommentoijia löytyy esim. Kiiruun tienoilta

ja Jaatilanjoen varrelta. Someron maanlaajuisesti tunnetuin henkilö on ollut antagonisti paikkakunnan yleiseen ilmapiiriin nähden, mutta tuo antagonismi lieenee tasoittumassa. Omassa saarakkeessaan Jakob Ritz -seura raottaa ikkunoita kulttuuriharrastuksiin. Kolme viihde- laulajaa on tehnyt Someroa tunnetuksi, ja kuvataitelihoita asustaa jostain syystä Somerolla. Ja vallan somerolaisesta maisemasta - hyödyllisten peltöjen keskeltä - on noussut kaunistu turhuutta luova korutaitelija.

Lontoossa Leena toimi ensin au pair-tyttöä ja tarjoilijana, mutta palasi pian omalle alalleen ompelijaksi. Töitä Leena teki sitten muun muassa eräässä Mark & Spencerille vaatteita valmistavassa yrityksessä. Työnantajalistaan ovat kuuluneet myös Anthony Kwork, jonka pukuja myydään Lontoon suurimmassa tavaratalossa; sekä Alistair Blair, jonka luona Leena ompeli esimerkiksi jakun prinsessa Dianalle.

Tällä hetkellä Leena Romu työskentelee Anthony Pricellä, jonka

asiakkaita ovat muun muassa David Bowie, Mick Jagger, Jarry Hall ja Duran Duran. Myös Princen syksyllä aukeavaan putiikkiin Leena ompelee miesten asuja. Vapaa-aikanaan ompelijatar valmistaa pukuja rikkaille arabinaisille. Puvun teko palkkaa Leena pyytää 1.600 mk, suurempi korjaus maksaa 400 mk. Tulevaisuudessa Leena Romu haluaisi aivan oman liikkeen tänne Suomeen tai Lontooseen.

Someron erikoispiirteistä

Tutustuin viljapeltojen Some-
roon poikkeuksellisenä syksynä.
Sattui niin, että sinä syksynä 1972,
jolloin muutin Somerolle, viljapel-
lot väikkyivät syvän kullankeltaisi-
na keskimääräistä kuumemman ke-
sän kypsyttämänä jo elokuun alus-
sa. Neljän Pohjois-Suomessa viettä-
mäni vuoden jälkeen se näytti mi-
nusta erityiseltä. Aleksis Kiven ro-
manttinen kuva siitä, miten "vilja
välkähteli paisteessa tulisen aurin-
gon" ja Saarijärven Paavon kallis
"kultavilja" olivat tuolloin silmiäni
edessä. - Alkusyksyn illan kosteu-
dessa maan ja viljanpuinnin tuok-
sut lemusivat täyteläisinä.

Nykyisessä tietoisuudessa -jou-
duttuani Thomas Mannin lumouk-
seen - vie kullankeltainen viljapello,
missä sen sitten näenkin, assosiaa-

tiinaan vielä kansalliskirjailijoi-
tamme laajempiin ja syvempiin yh-
teyksiin: vie Joosefin nuoruudenni-
tylle, hänen viljalyhteisiinsä, ja edel-
leen sitä tietä muinaisen Egyptin
Ekhnatonin, hänen rakastetta-
vaan, mutta hauraaseen kultaisen
aurion runouteensa, jota samaa
juonetta on nähtävissä tämänkin
päivän uskonnollisessa runoudessa.

Konkreettisella tasolla vilja on
kultaa Somerolle: yksityisen tili
karttuu, pankit levenevät - kelpaa
rakentaa marmorilattiaa - ja kun-
nan talous raksuttaa verotuloja.
Toisin on katovuosina, joita niitä-
kin on ollut: aineelliset edellytykset
kapeutuvat, tulee pettymys. - Sää
ja ilmat säätelevät Someron talout-
ta!

Someron dilemma on ollut, kuu-

luako Hämeeseen vai Varsinais-
Suomeen. Väestö on karjalaisten
elävöittämiä hämäläisiä, mutta
elinkeinorakenteensa puolesta So-
mero olisi sopivammassa seurassa
Varsinais-Suomessa.

Someron on preeriaa: tasaista,
aukeaa, suorastaan kuperaa maas-
toa. Kokemukseni rajoittuvat tosin
pääasiassa keskustaajamaan. Lou-
naasta tuulee melkein aina. Tuntuu,
kuin puiden suojaa ei olisi. Suuret-
kin puut hukkuvat tuohon maise-
maan. Toiset tuntevat olonsa kotoi-
saksi tuossa aukeassa, tuulisessa,
karussakin maisemassa laajan tai-
vaankuvun alla. Toiset kaipaavat
pehmeiden kukkuloiden, suurten
puiden - lohdullisten syvien arkki-
tyyppien - lyyrisempää maisemaa.

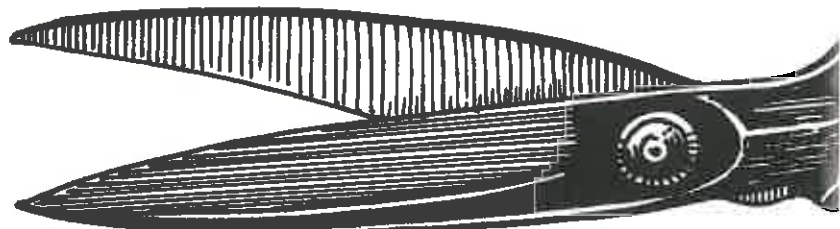
Nimestään huolimatta Someroa

TANJA RASILA

Kuuluisin somerolainen ompelija — Leena Romu

Viime heinäkuussa kuninkaallis-
ten häiden yhteydessä pulpahti jul-
kisuuteen myös ompelijatar Leena
Romu. Hän on asunut jo kymmeni-
sen vuotta Lontoossa ja ompelee
nykyään työksensä vaatteita maail-
mankuuluille henkilöille. Muun
muassa Sarah Fergusonin kihlajais-
puku on Leenan käsityötä.

Loistava ompelijanura lähti Lee-
na Romun kohdalla alkuun toista-
kymmentä vuotta sitten Loimaan
nelivuotiselta räätäli- ja ompelu-
kurssilta. Helsingin jatkopaikkaa ei
kuitenkaan herunut, ja niin neito
päätti vaihtaa maata.

Tervasklapitalkoot Kärsälän pihalla 5. 4. 86. Oikealta Ensio Männistö, Frans Linja, museonhoitaja Ritva Helminen, Serafiina ja Piritta Kämi, Esko Helminen, Mauri Kämi. Valokuva: Voitto Ollonqvist.

Somero-Seuran kesää leimasi suurelta osin tervanpoltto. Jo talvella pidettiin tervasklapitalkoita Kerkolan Riihikankareella, Jaatilan Talosella ja Pajulan Kärsälässä. Kuva Riihikankareen pihalta. Valokuva: Mauri Kämi.

Pajulan koulumuseo sai merkittävää täydennystä kuluneen vuoden aikana. Mm. kesäkuun alussa koulumuseoon siirrettiin Kiiruun koulusta huomattava määrä audiovisuaalisia välineitä ja syyskuussa Kaskiston koulusta monipuolinen kokoelma vanhoja opetusvälineitä,

oppimateriaalia ja kalustoa. Koulumuseokyltin Pajulan koulu sai tienhaaraansa kevättalvella ja ovenpäälle syyskuussa. Kuvassa Voitto Ollonqvist ja Mauri Kämi kylttiä kiinnittämässä. Valokuva Tuula Kämi.

Koulujen museopäivää 20. 5. 86. Oikealla Marja Mattila.
Valokuva: Olavi Virtanen Somero-lehti.

Museonhoitaja Ritva Helminen
koulujen museopäivän aamuna 20. 5.
sytyttelemässä pystyvalkeita torpan
tulisijaan. Valokuva: Olavi Virtanen
Somero-lehti.

Kiiruun koulun kotiseutukerho Kiiru Perniöön ja Särkisaloon suuntautuneella
kevätreteillään huhtikuussa 1986. Kuvassa retkeläiset Perniön muinaispolulla.
Kartanlukijana keskellä Ari Viuhko. Retki tehtiin paikintorahoilla; kerho
palkittiin tammikuussa Hämeen läänin vuoden koulukerhona.
Valokuva: Jari Timonen.

Somero-seuralaiset kesäretkellä 8. 6. 86.
Paimion Purilanmäen arkeologisia
kaivauksia selostamassa jo Jaana
Riikonen.
Valokuva: Kyllikki Kujanpää.
Somero-lehti.

talossa, joka myös Hotelli Somerho-
vin nimellä tunnetaan. Pankin holvi
sijaiti Härkäkellarissa. Toimihen-
kilöissä oli johtajan lisäksi kolme.
Pölyt pyyhittiin tiskiltä ja palvelu
alkoi. Johtaja neuvoi tehokkaasti;
”Kun asiakas tulee sisään, nouset
heti palvelemaan häntä. Talletuk-
sesta kirjoitetaan valkoinen kassa-
lippu ja nostosta vihreä”. Se oli sel-
keää ja tehokasta työpaikkakoulu-
tusta. Kirjoitusvälineenä käytettiin
mustekynää. Johtaja hoiteli puhe-
linpalvelut. Oli vain yksi puhelin.
Harjoittelija ei saanut koskea kir-
janpitäjän hienoon koneeseen. Tal-
lettamista ja lainaamista sekä osin
maksujen välitystä tuo sen ajan
pankkipalvelu pääasiassa oli. En
tiedä miten nämä nykypäivän hie-
not kassapäätteet olisivat niissä
oloissa mahtaneet pärjätä. Oli ni-
mittäin sillä tavalla, että pankkita-
lossa tanner tömisi kun lähellä si-
jainneen Someron sahan raamit
hakkasivat tukkipuita laudoiksi ja
lankuiksi. Työpaikan nuorimpana
toimittelin tietenkin talon kaikki
juoksevat asiat eli lähetin työt. Pos-
tissa kävin kerran päivässä ja pap-
pilassa aina tarpeen mukaan virka-
todistuksia hakemassa. Kirkkoher-
ranvirasto sijaitsi silloin Isossapap-
pilassa ja matka tapahtui kävellen.
Aikaa siihen reissuun meni jopa
puoli päivääkin. Mutta eihän silloin
tunnettu tätä nykypäiväistä ainai-
sen kiireen höpötystä. Postireitin
varelta muistan Suomisen ja Norr-
lundin talot, joita ei enää ole. Eri-
koisen makeat ovat muistot Erppo-
lan leipomosta. Vieläkin vesi kielel-
le herahtaa kun muistan Erppolan

Erikoiset, joita myös joskus vein
työtovereilleenikin.

Mitä seuraava vuosikymmen toi tullessaan?

- Pankkitoiminta eli tälläkin vuo-
sikymmenellä vilkkaan kehityksen
kautta. Suurin ulkoinen muutos
omaa työpaikkaani ajatellen oli
pankin muutto uuteen toimitaloon
vuonna 1955. Henkilökunta li-
sääntyi, pankkiteknikka muuttui ja
palvelukuvioihin liitettiin mm.
markkinointi. Pankkipalveluja teh-
tiin tunnetuiksi tupailtakierroksilla.
Niissä oli melkein aina mukana ko-
ko talon henkilökunta. Hoidimme
puheet, elokuvat ja kahvinkeitot.
Ylitöitä tehtiin paljon. vuodenvaih-
teen korkoliitokset veivät paljon ai-
kaa, ne kestivät yleensä tammikuun
puoliväliin saakka. Onneksi silloin
julkinen valta ei harjoittanut nyky-
muotoista aktiivista korkopolitiik-
kaa, jossa korko saattaa muuttua
monta kerta vuodessa. Sen ajan
vehkeillä olisi koko homma ollut
tukossa just.

Mitä automaatio antoi ja otti?

- Tältä osin on tapahtunut pal-
jon. Monien kirjanpitoautomaat-
tien vaiheiden jälkeen siirryttiin au-
tomaattiseen tietojen käsittelyyn
vuonna 1973. Se tiesi rutiinien siir-
tymistä koneille. Tuntui ruhtinaalli-
selta viettää vapaata uudenvuoden-
päivää kun koneet hakkasivat kor-
koja asiakkaiden pääomille. Ny-
kyään pankkiautomaatio on kehit-
tynyt reaaliaikaiseksi. On suorat
pääteyhteydet toisiin saman ryh-
män pankkeihin, on muovikortit ja

pankkiautomaatit, joista saa rahaa
kaikkina vuorokaudenaikoina.
Tehtäviä on paljon ja vanhat kons-
tit eivät enää auttaisi.

Vaihtaisitko päivänkään pois pank- kielämästäsi?

- Olen viihtynyt työssäni ja paras-
ta ovat asiakkaat, jotka ovat teh-
neet työni eläväksi. Olen oppinut
tuntemaan paljon somerolaisia ja
monista on tullut hyviä ystäviäni.

Näin pitkällä uralla on luonnolli-
sesti myös hankalia päiviä. On jos-
kus mielessä vilahtanut paikkakun-
nan vaihtokin, mutta aina Somero
on jäänyt voitolle. Hyvät työtoverit
ovat olleet minulle ilo, onni ja kan-
tava voima. Kun ilmapiiri on hyvä,
sujuu yhteistyö parhaalla tavalla.

Harrastukset?

- Somero-Seuran sihteerintöiden
lisäksi olen kuulunut aktiivisesti So-
meron Naisvoimistelijoihin. Olin
myös yhden kauden Someron seu-
rakunnan kirkkovaltuustossa. So-
meron sotaveteraanien naisjaoston
työ on viime vuodet ollut minulle
läheistä ja tärkeää. Olen yleensäkin
kiinnostunut kaikesta ympärilläni
tapahtuvasta elämänmenosta. Sen
vuoksi osallistun, niin paljon kuin
vain ehdin. Ulkoiluakaan ei pidä
unohtaa.

Helvi Jussila on pitkällä työural-
laan palkittu ansioistaan Kesku-
kauppakamarin ansiomerkeillä ja
Suomen Säästöpankkiliiton kultai-
sella ansiomerkillä sekä Suomen
Valkoisen Ruusun ritarikunnan I
luokan mitalilla kultaristein.

Neljä vuosikymmentä pankkitiskissä

Tämä haastattelu on tehty työnteosta. Neljä vuosikymmentä pankkitiskissä on omalla alallaan Someron ennätys. Työn ja ajan kuvaa neljäkymmenvuotiselta pankkityön taipaleelta piirtää näillä sivuilla pitkän linjan pankkityöläinen, osastonhoitaja Helvi Jussila. Helvi on paljasjalkainen somerolainen ja puhtaaksiviljelty kotiseutuihminen jokaiselta solultaan. Siltä puolelta on näyttönä pari vuosikymmentä kestäneet Somero-Seuran sihteerin hommat. Helvi on ollut siis monessa mukana. Pankkityössä on muutos kulkenut melkein pä helmitaulusta käsin veivattavien laskukoneiden kautta nykyisiin automaatioihin, pankkikortteihin ja pikapankkijärjestelmiin.

Mikä oli elämisen meininki 1940-luvun loppupuolen Somerolla?

- Sodan onnettomat vuodet olivat tietenkin myös Somerolla kaiken elämän taustalla. Puutetta oli lähes kaikesta ja korttipeli oli pitkään vielä käytössä. Eivät ne olleet pankkikortteja, vaan kansanhuol-

tojärjestelmän painattamia elintarvikekortteja. Mustan pörssin jälkimainingit iskivät vielä. Trokareita liikkui pankissakin kahvia kaupittelemassa silmittömän kovalla hinnalla.

Someron keskustaajama oli pieni ja harmaa kyläpahanen verrattuna nykypäivän kaupunkimaiseen katu-kuvaan. Rapa roiskui inhottavana kuravellinä keskustan teillä sateisilla ilmoilla. Vaikeuksista huolimatta elämän merkit nostivat täällä itujaan jokaisella sektorilla. Rintama-

mieskylää rakennettiin Kaislarantaan. Monet kartanomiljööit muuttivat asutustila-alueiksi. Karjalaisväestön muutto tänne toi uutta elämänmeininkiä ja vilkkautta. Työtä riitti tekeville ja uusi usko parempiin päiviin voitti alaa.

Mitkä ovat muistikuvasi ensimmäisistä työpäivistä tiskin takana?

- Elettiin lokakuuta vuonna 1946. Pankin vaatimattomat toimitilat sijaitsivat silloin Someron Talonpoikaissäitiön nykyisin omistamassa

Someron Suvihävinäviikon tapahtumiin Somero-Seura osallistui järjestämällä heinänuittotalkoot 14. 7. Kuvassa väärävarsiviikatteen käyttäjiä: Ensio Männistö, Voitto Ollonqvist, Jussi Suhonen ja Eero Lehtinen. Valokuva: Mauri Kämi

Aluemuseotutkija Anneli Sorvoja palasi jälleen työhönsä kesäkuun alussa. 3. 9. 86 Anneli Somerolla Sirkka-Liisa Sihvosen kanssa Someron museosuunnitelmaa selostamassa. Valokuva: Olavi Virtanen Somero-lehti

Huk. Sirkka-Liisa Sihvonen laati Somerolle museosuunnitelman. Museosuunnitelma työstettiin Turun maakuntamuseon, Someron kunnan ja Somero-Seuran yhteistyönä. 3. 9. 86 Sirkka-Liisa Sihvonen selosti museosuunnitelmaa Someron kunnantalossa Someron kunnan, Someron seurakunnan ja Somero-seuran edustajille. Valokuva: Olavi Virtanen Somero-lehti.

Someron museosuunnitelman teko käynnistymässä. Museon pihalla aluemuseotutkija Anneli Sorvoja, huk. Sirkka-Liisa Sihvonen ja Somero-seuran sihteeri Eija Alitalo. Valokuva: Tuula Kämi.

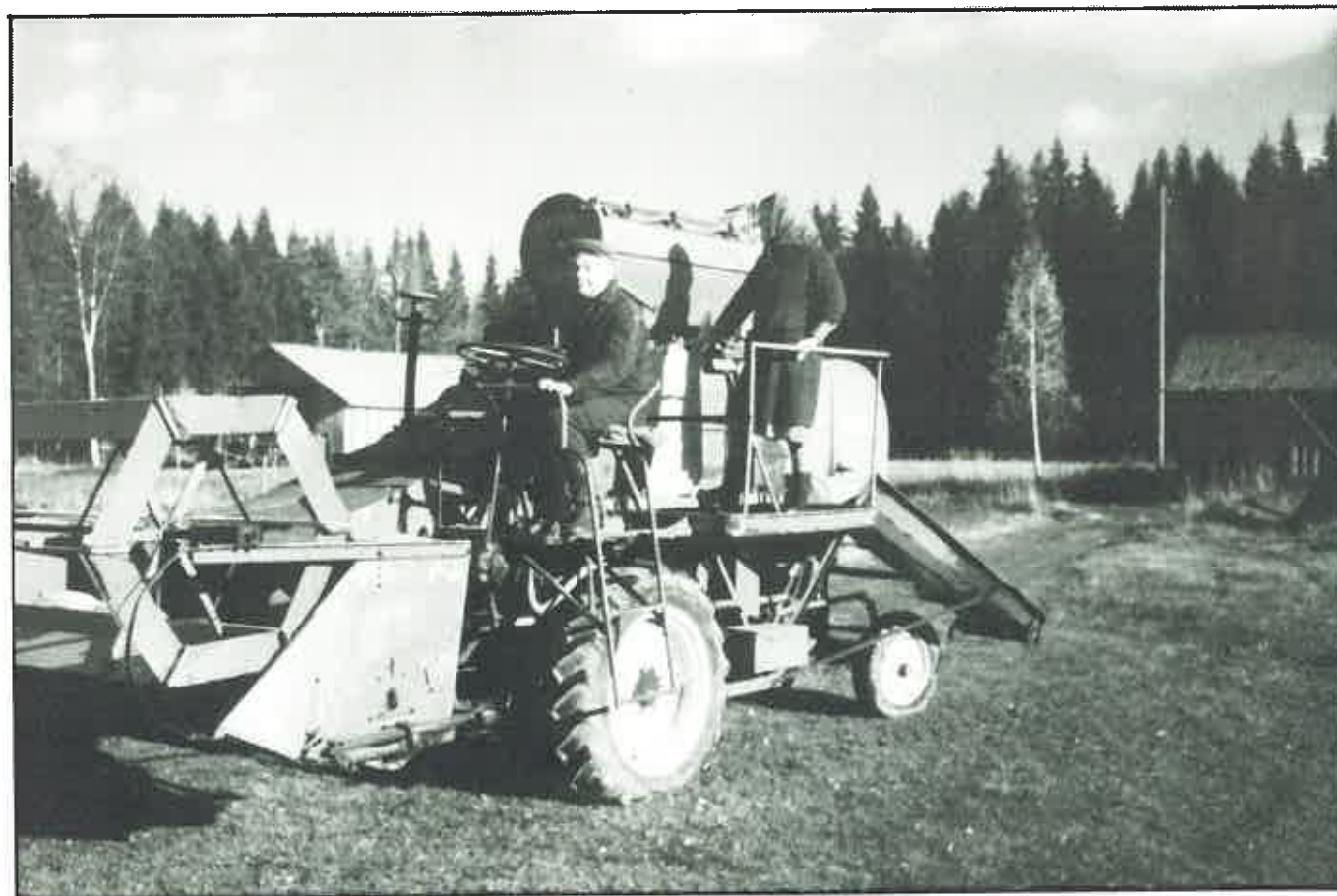
Someron museon pihapiirin kauneutta kävi kuluneena kesänä ihmettelmässä 1430 museovierasta. Piritta ja Serafiina valkoapilanurmikolla. Valokuva: Tuula Kämi.

Kotiseutukerhon syysretkellä 19. 10 ihmettelimme, miten hyvin vanhat Johannislundin lasitehtaan rakennukset vieläkin istuvat maisemaan ja kertovat luonnon ja ihmisten saumattomasta yhteistyöstä. Retki suuntautui Kiikalaan, ja lasitehdasmiljöön lisäksi retkikohteina olivat Kiikalan kirkko ja hautausmaa sekä kuuluisa uhrilähde, Kultalähde. Valokuva: Tuula Kämi.

Lasin henki: tähtiä Ruukinjärvellä. Kotiseutukerhon syysretkellä 19. 10. 86. Valokuva: Tuula Kämi

Somero-Seuran maatalousmuseoesineistö karttuu: lokakuussa Somero-Seura sai tärkeän lahjoituksen: Viljo ja Hely Vieno Hyrsynkulmalta lahjoittivat Somero-Seuralle vanhan säkkikuivurin. Kuvassa lahjoittajat puimurin päällä. Emännän syksyisiä hommia oli "säkkimiehenä" olo. Valokuva: Eino Lähteenkorva.

Kunnansairaalaan alettiin rakentaa Aholan tontille. Rakennusmestarina oli somerolainen Otto Nordberg. Rakennus tehtiin hirrestä, mutta se ei valmistunut vuoden 1921 loppun mennessä, vaan pitkittyi määrärahojen puuttuessa.

Helmikuussa 1924 tuli jälleen mutkia matkaan; kunnanvaltuusto päätti, että kunnansairaalaan aiotu rakennus kyllä valmistetaan, mutta siihen sijoitetaan kunnallistoimisto, alakansakoulu ja mahdollisesti muitakin kunnallisia laitoksia. Päätöksestä tietysti valitettiin, mutta kun se oli syntynyt laillisessa järjestyksessä, ei maaherra sitä kumonnut. Vuotta myöhemmin, helmikuussa 1925, sairaalatoimikunta määrättiin saattamaan sairaalarakennus siihen kuntoon, että sitä tilapäisesti voitiin käyttää kunnan muihin tarpeisiin.

Toukokuun 13. päivänä 1925 oli Somero-lehdessä ilmoitus, jossa Someron Joensuun sairaalarakennuksen sisävalmistus ja erikseen muurien teko (9 muuria) annetaan urakalla tehtäväksi.

Sairaala valmistui vähitellen, mutta ei alkuperäiseen tarkoitukseensa.

Kunnansairaalan loppuvaiheet

Someron kunnan v. 1929 kunnalliskertomuksessa kerrotaan kunnansairaalaan mm. "Kunnansairaalan kuntoonlaittoon Aholan tontille rakennettuun sairaalataloon kunnanvaltuusto varasi 30.000 mk tarkoituksella saada sillä kunnallinen vedenottopaikka. Sairaalaan olevat piirustukset toimitettiin lääkintöhallituksen tutkittavaksi ja siellä sama arkkitehti, joka

piirustukset oli tehnyt, huomasi niissä nyt niin paljon ajan vaatimusten vaatimia muutoksia tehtäväksi, että sairaalatoimikunta tuli siihen johtopäätökseen, ettei kannata niiden mukaan ryhtyä muutoksia toimitamaan."

Kun ei kunta sairaalataloa voinut käyttää muuhunkaan, vuokrattiin se Someron yhteiskoululle. Parin vuokravuoden jälkeen yhteiskoulu osti kunnalta rakennukset vuonna 1931 50.000 mrkan hinnalla. Tontti vuokrattiin yhteiskoululle 50. vuoden ajaksi yhden markan vuosivuokralla.

Näin sai päätöksensä se kunnansairaalahanke.

Kun nykyistä terveyskeskusta, eli kunnansairaalaan 1949 alettiin hankkia, kirjoitti nimetön kirjoittaja, joka todennäköisesti oli Somero-lehden silloinen päätoimittaja Kustaa Hossi, ensimmäisen kunnansairaalamme vaiheista mm seuraavaa: (Somero-lehti 21.10-49).

"Someron ensimmäinen kunnansairaala

Kun nyt taas Somerolle aiotaan rakentaa sairaala, lienee paikallaan muistella täällä ollutta ensimmäistä kunnansairaalaan.

Uusi kunnanvaltuusto (1920) myönsi rakentamista varten varoja, mutta perin varovasti ja vähän kerrallaan. Se pelkäsi, ettei rakennushomma liiaksi rasittaisi Someron kuntaa ja köyhdyttäisi somerolaisia, jotka olivat rikkaan maineessa. Sairaalaan rakennettiin useampana vuonna, kuin välitöinä.

Muutaman vuoden pysähdyksen jälkeen ruvettiin sisävalmistuksiin.

Erillinen kulkutautiosasto valmistui ensimmäiseksi. Sinne sijoitettiin asumaan kunnan luokittaja-mittaja ja Agronomi Otto Untamo, joka asui siinä niin kauan kuin työ kesti. Erillinen lääkärin vastaanottohuone ja asunto valmistui muistaakseni sen jälkeen. Sinne sijoitettiin Someron ensimmäinen hammaslääkäri. Pienempiä sivuhuoneita valmistui vähitellen, niihin sijoitettiin aina heti asukkaita. Kunnan kättilökin asui siellä jonkun aikaa. Suuri sairaalasali valmistui viimeksi. Siihen sijoitettiin alakoulu.

Vuoden 1927 lopulla sairaalasali oli sisustettu todelliseksi sairaalaksi. Siellä oli muutamia rautasänkyjä vaatteineen, pöytiä ja tuoleja. Vaatimaton oli sisustus. Sairaanhoidajaksi oli valittu neiti Elna Widén. Hänen johdolla tutustuimme tuohon Someron kunnansairaalaan.

Talonkäyttö sairaalana tuli kuitenkin hyvin lyhyeksi. Tietääkseni siellä oli vain yksi potilas, Johan Teodor Lindholm eli Tervalan Teutori Pajulasta. Hän kuoli sairaalassa 6. 11. 1927. Tietääkseni ei siellä muita potilaita ollut sen jälkeen.

Vuonna 1927 oli Somerolle perustettu yhteiskoulu. Se toimi aluksi Maamiestalolla, mutta kun luokkia tuli yhä lisää, niin sijoitus tuotti vaikeuksia. Yhteiskoulu siirtyi ensin vuokralaisena komean kunnansairaalan rakennukseen ja pian kunta myi sairaalansa yhteiskoululle 50.000 markan hinnasta. Niin päättyi Someron ensimmäisen kunnansairaalan elämänvaiheet. Se muuttui valistustaloksi."

ainoa pykälä kuului: ”Kokouksen avattua syntyi vilkas keskustelu siitä, tehdäänkö uusi ajanmukainen sairashuone kuntaan Aholan paltalle ja annetaanko nykyinen Aholan asuinrakennus kunnanlääkärin asunnoksi ja mitä siitä kuukaudessa vuokraa vaaditaan.

Asiasta hetkisen keskusteltua tuli kokouksen päätökseksi, että tämä tärkeä kysymys kumottiin kokonaisuudessaan.”

Siihen raukesi se sairashuonehanke.

Kunnansairaala rakennetaan

Ensimmäisen maailmansodan vuodet, Suomen itsenäistymisen ja sitä seurannut kansalaissota keskeyttivät niin sairaala- kuin muutkin suuremmat hankkeet moniksi vuosiksi.

Kun vuonna 1919 oli jälleen päästy rauhantoihin, teki Someron silloinen tarmokas kunnanlääkäri Yrjö Sundvall kunnanvaltuustolle ehdotuksen kunnansairaalan rakentamiseksi. Valtuusto jätti asian jo ennen valitun sairashuonekomitean valmisteltavaksi ja valtuusto päätti rakentaa sairaalan, jonka tulee olla valmis viimeistään syksyllä 1921.

Sairaalan rakentamista varten oli jo muutamana vuonna kerätty lahjoituksia ja saatu varoja mm lainajyvähastolta, joten alkupääomaa oli jonkun verran. Kunta myönsi sairaalarakentamista varten varoja vasta seuraavana vuonna, silloinkin hyvin niukasti, ensin kättilön ja diakonissan asunnon rakentamista varten 25.000 mk, sitten vuoden lopulla 15.000 mk ja talousarvion yhteydessä vielä 50.000 mk itse sairaalan rakentamista varten.

Urheilukentän puoleinen osa Someron vanhasta yhteiskoulusta rakennettiin alunperin kunnansairaala varten. Rakennusvaihe kesti noin kahdeksan vuotta, jona aikana vaatimukset sairaaloihin nähden muuttuivat niin, ettei talo enää kelpannutkaan alkuperäiseen tarkoitukseensa. Kunta myi talon yhteiskoululle, takana näkyvä lisäsiipi on jälkeen rakennettu.

Kuva O. Virtanen

Taidetalo Ahola, josta pariinkin kertaan aiottiin kunnostaa Somerolle sairashuone, mutta joka sitten vuokrattiin kunnanlääkärin asunnoksi.

Tule Joului Kultainen

Herkkuja tunnelmointiin...

Hyviin hetkiin huomaavaisuutta parhaimmillaan, makujen ja aromien juhlaa: pehmeäntäyteläistä Special Katrinoa ja Kultaleima konditorian iki-ihania jouluherkkuja, toiselle kupille Pandan rakastettuja suklaakonvehteja.

**MARKET
SOMERMAA**

**Kun ols joulukim palamatoij
ja uus vuas menis ilmap
valkjav vaaraa**

**toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN**

**HÄMEEN-UUDENMAAN
VAKUUTUSYHDISTYS**

Lähipuhelu on sydämenasia.

Nopeasti soitettu, mutta niin tärkeä lähipuhelu on halpaa huvia. Lantilla puhut asiat halki ja terveiset perille. Ja sen jälkeen tuntuu niin hyvältä, että. Lisätietoa lähisoittojen hinnoittelusta saat omalta puhelinlaitoksestasi. Soitellaan.

**Soittele joulu-
tervehdyksesi!**

**SOMERON
PUHELINOSUUSKUNTA**
Puh. 46 441

Joulumuna

AAMUPALAKSI

Omena-Kultamunajuoma

1 Kultamuna

2 dl omenatuoremehua

Appelsiini-Kultamunajuoma

1 Kultamuna

2 dl appelsiinituoremehua

Sekoita tehosekoittimella.

Munakunta

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

KANSALLIS-OSAKE-PANKKI

SOMERON OSUUSPANKKI

SOMERON SÄÄSTÖPANKKI

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAA**

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi
puh. 42 674

**Grilli
KIPSA** Palvelee
Joulunakin

**Hyvää Joulua toivottaen
KIOSKIKOLMIO**

**Hyvää Joulua asiakkailleen
toivottaa**

SONJAN KUKKA

Puh. 924-46 595

KYLLIKKI KUJANPÄÄ

Someron ensimmäisen kunnansairaalan syntyvaiheet — ja lopetus

Somerolaisten kunnanisien toimitissa on kautta aikojen osattu hitaasti kiiruhtamisen taito. Kunnan varoja, veromarkkoja, vievät hankkeet ovat melkein poikkeuksetta olleet aikaavieviä varsinkin aikaisemmin. Vasta kun Somero vuonna 1968 sai kunnanjohtajan, nopeutui kunnan kehityksen vauhti.

Yksi pisimpään hankkeilla olleesta ja monet mutkat matkalla kokeneesta on Someron kunnansairaalan hanke, josta ensimmäinen aloite tehtiin jo v. 1894. Hanke toteutui 1952, kun nykyisen Someron terveyskeskuksen ensimmäinen osa valmistui. Tähän väliin mahtuu yksi rakennettu kunnansairaala, jossa hoidettavana oli vain yksi potilas. Tämä alunperin kunnansairaalaksi rakennettu talo on yhteiskoulun vanhempi osa. Talonpurkamisesta kunnaviraston laajennuksen tieltä on vilahdellut tietoja viime aikojen uutisissa.

Onhan täällä välillä ollut muitakin hoitolaitoksia. Ilomäessä oli ennen sotia keuhkotautiparantola, Hovimäessä Somerniemen kunnan kanssa yhteinen kulkutautisairaala. Uusi kulkutautisairaala Somerolle rakennettiin kolmekymmentäluvun puolivälissä vanhan kunnalliskodin viereen. Sairaala toimi myöhemmin kunnalliskodin sairasosastona.

Sairashuonehankkeet

Ensimmäisen kerran oli sairaushuonehanke esillä kuntakokouksessa maaliskuussa 1894. Kirkon koulu aiottiin silloin muuttaa vaivaistaloksi ja sen yhteyteen rakentaa sairaushuone sekä houreinhoitola.

Hanke kuivui kokoon siksi, että valtiolta ei saatu aiotulle rakentamiselle tarpeeksi suurta lainaa.

Sairashuone asia oli jälleen esillä kuntakokouksessa 16.5. 1898. ”Sairashuoneen paikan määrittämisestä ja sen lunastamisesta päätettiin jättää sairaushuonekomitean jäsenien valtaan lunastaa sopiva palsta korkeintaan viiden sadan markan suuruisesta hinnasta joko Alitalon maasta Lammen kylästä tai Vähäkartanon eli Rauhalan talojen maalta Joensuun kylästä ja valtuutetaan siis mainitun komitean jäsenet kunnan puolesta tekemään ostokauppa sekä hankimaan palstaotkeus ostamalleen palstalle.”

Vuosisadan vaihteen molemmin puolin tuli voimakas tarve ja kunta-laisten taholta vaatimus rakentaa kansakouluja eri puolille pitäjää. Tämä osaltaan viivästytti sairaushuone hanketta. Vaikka valtio antoiinkin avustusta koulujen rakentamiseen, kysyi se silti paljon kunnan varoja.

Heinäkuun kuntakokouksessa 1902 otettiin jälleen esille sairaushuone hanke. Alitalon ja Rauhalan tiloilta tontinostosta ei ollut tullut mitään, koska nyt ehdotettiin ostettavaksi Kiirun tilan maalla sijaitsevat Ahola-nimiset huoneet ja valtuutettiin sairaushuonekomitean jäsenet sekä muurari-puuseppä Kustaa Hellstén asiantuntijana ottamaan selkoa mitä Aholan korjaukset tulisivat maksamaan.

Ei tullut valmista tälläkään kerralla, koska maaliskuussa 1906 pidetyssä kuntakokouksessa esitettiin sairaushuoneen perustamista Raadelman talon pelloille Joensuun ky-

lässä. Asia kaatui siihen, että kokoukselle ehdotettiin eikö sittenkin olisi edullisempaa ostaa sairaushuoneeksi Aholan huvila samasta kylästä. Asia jätettiin seuraavaan kokoukseen.

Kuukautta myöhemmin kuntakokous päätti ostaa sairaushuoneeksi Aholan huvilan Joensuun kylästä 8.000 Suomen markan hinnasta, sekä päätti lunastaa Kiiruun tilasta yllämainitun tonttimaan kunnalle palstatilaksi, eli kunnan omaksi. — Värjäri J.H. Lauren ym valittivat päätöksestä.

Marraskuussa samana vuonna pidetyssä kuntakokouksessa luettiin Hämeen läänin kuvernöörin päätös Laurenin ym valitusasiasta. Kokouksen pöytäkirjassa ei mainita, mitä valitukseen oli vastattu. Todennäköisesti se oli hylätty, koska kokouksen päätökseksi tuli: ”Aholan huvilan ja siihen kuuluvan tonttimaan ostoa kuntaan perustettavaa sairastaloa varten kunnan puolesta kauppakirjaa päättämään ja allekirjoittamaan valittiin rustilallinen Wihtori Knaapi ja talollinen Wihtori Suutela.

Lähes kahden vuoden kuluttua (19.10.1908) pidetyn kuntakokouksen pöytäkirjassa on jälleen pykälä sairaushuone asiasta: ”Kunnan puolesta nostamaan myönnetty valtiolta tuleva sairaushuoneen sisustamista ja ylläpitämistä varten valtion-apua valittiin kartanonomistaja Aug Haggren.”

**Mutta jälleen
kääntyi tuuli.**

Seuraavan vuoden kesäkuun 7. päivänä pidetyn kuntakokouksen

Pontiackeja oli ainakin kolme kappaletta, Juho Hovilalla, V. Knaapilla ja K. Korvenojalla. Vielä oli ns. "yksinäisiä susia", Lahden kartanossa Essex, Avellannilla Erskine Nuotiolla Fiat, Larkilla tulipunainen avonainen Hudson, Flinkmanin Matilla Diana, tämän merkkisiä oli vain kolme koko Suomessa.

Tässä oli melkein kaikki Someron henkilöautot. Niin kuin alussa mainitsin, joku voi jäädä pois, mutta näin oli suurinpiirtein vuosina 1911—1928.

Vielä muutama sana kuorma-autoista. Niitä alkoi tulla markkinoille uusia ja käytettyjä, en kaikkia enää muista. Tässä niitä joita muistan. Kärilän Heikkilän Einarilla oli yksi harvinainen, siinä oli seitsemän hengen hytti, lyhyt lava vaan, joten paino siirtyi taakse. Hänelle sattui tämän takia pieni vahinkokin, olisi voinut olla suurikin. Einari meni lautakuorman kanssa jokisillalta yli nykyisen Edelin kohdalta, auton nokka nousi pystyyn juuri tämän takapainaisuuden takia. Auto menetti ohjattavuutensa ja oli viittä

vailla mennä jokeen kuormineen päivineen, vain ihme pelasti.

Tavallisia kuormureita oli seuraavilla: Lauri Maavirta, kauppias Similä, Ävikin saha, Vilho Dahlberg, Mooses Vahtera, Lauri Virtanen, Saarisen Kallella taisi olla kaksikin, Osuus- ja Maanviljelijäin kaupat, vain muutamia mainitakseni.

Pirssi eli taxi-autoja oli myöskin, taikka sanoisinko, että kaikki ajoivat pirssiä kenellä auto oli. ei silloin mitään lupia kysytty ja harvoilla niitä olikaan. Oli Somero-lehdessä 20.5. 27 tällainen ilmoitus: "henkilöautoa saa tilata pidemmälle ja lyhyemmille matkoille. Toivo Siren puh. 75. Somerossa 1.6-28 oli uutinen: "Hämeen läänin maaherra on myöntänyt autonkuljettaja Oskari Vesanderille ja maalari Nestori Kangasmaalle luvan ammattimaisen autoliikenteen harjoittamiseen, Vesanderille 1:llä kuorma-autolla ja Kangasmaalle 1:llä henkilöautolla. "Heti seuraavan viikon Somero-lehdessä olikin ilmoitus: "Henkilöautoa saa tilata pidemmälle ja ly-

hyelle matkalle, Nestori Kangasmaa, puh. 4. "Henkilökohtaisesti luulisin, että August Suutela oli ensimmäinen taxi Somerolla. Korvenoja sai myöskin kilpailijan linja-auto alalla, Somerossa oli 20.5. -27 suurenpuoleinen ilmoitus: "Someron Fiat-Chevrolet autojen kuluvuorot ovat H:kiin ja Turkuun seuraavat: joka päivä paitsi ei torstaina, puh 15. Molemmat autot ovat hyvässä kunnossa ja erittäin varmat kuljettajat. Toivon arv. yleisön huomioivan paikkakunnan autoyhdistyksen, joka maksaa verot omalle kunnalle. O. Laukkarinen."

Tämä yhdistys ei 'pitkälle potkinut", menivät niin hyvät autot kuin varmat kuljettajatkin ja pitäjän teille ilmestyivät Lauri Suutelan "punaiset bussit."

Lopetankin muistelemiset seuraavaan erään autoliikkeen mainokseen:

"Auto on perheen jäsen, avioliiton tuki ja puolison korvike. Lauttuasi "tahdon", voit olla varma Volvostasi. Se kestää niin myöten kuin vastamäetkin."

Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle
toivottaa

**KULTELAN
TALOUSKAUPPA**
PUH. 45 367

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAA**

KUKKAKESKUS
Joensuuntie 25
puh. 45 385

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
T. Tamminiemi ja Kumpp.

*Hyvää Joulua sekä
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa*

Savolaisen Kasvatuskanala

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNEKASTA UUTTA VUOTTA
ASIAKKAILLEEN JA TUTTAVILLEEN
toivottaa Liisa Ylitalo**

Räsithö ja Lahja
VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 45 212

Hyvää joulua ja
Onnellista Uutta vuotta

UNION-HUOLTO
E. Valtonen

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

SOMERON HUOLTO OY

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**MUNATUKKU
A. TAMMINEN**

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA
UUTTA VUOTTA
Kampaamo
Leena Laine**
puh. 45 164

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

NURMEN SAHA JA MYLLY
Somerniemi — puh. 42 958

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta toivottaa

Härmän Kauppa
puh. 45 404

*Hyvää Joulua
toivottaa*

KAMPAAMO EEVA
Urheilutie 23 puh. 45 441

*Joulu-
kirkossa
kohdataan*

SOMERON SEURAKUNTA

Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta

SOMERON KUNTA

**Hyvää Joulua
toivottaen**

Laukamo-yhtiöt

HYVÄÄ JOULUA
JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Muotitukka

Irma Mäntylä

Joensuuntie 5

puh. 47169

**Hyvää Joulua
asiakkailleen
toivottaa**

**MAANRAKENNUS
Kauko Lehto ky**

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

TARJOUKSESSA AINA KAIKKI paitsi hinta rauh. tuotteet:
— ILMAN RAJOITUSTA — ILMAN KUPONKIA

SÄÄSTÖHALLI

MA — PE 9 — 20, LA 9 — 15 PUH: 45904

ELEKTRIA

Sähkön ja Kodintekniikan ammattiliike

Someron Sähkö & Kone

sähköurakointi ja -suunnittelu, radio- TV- ja
kodinkonehuolto puh. 924-45 888.

Ryhtän T-mallinen Ford v. 1924.
Autossa Edvard Ryhtä, oikealla
Väinö Heikkilä. Kolmas on
tuntematon.

Tällä autolla Kustaa Korvenoja liikennöi Somero—Kuusjoki—Salo
linjalla 1921. Vasemmalla autonkuljettaja Vieno Saarinen ja Armas
Luukkala Talvisillalta. Kolmatta miestä ei ole tunnistettu.

mies Lahonen, O.V. Nurmi, M.
Flinkman. Nämä olivat mallia
1925—26. Ei näissä T-malliseen
juuri muuta eroa ollut, oli vähän pi-
dempi ja matalapainerenkaat.

Tämän jälkeen tulivat liikentee-
seen "gubeet" laatuvaunut, Chev-
roletit ym. Letukoita oli ainakin
seuraavilla: A. Juote, P. Nokka, E.
Palojoki, F. Kupari, O. Kankaan-
pää, V. Manni, J. Reilin. A. Suutela
ja Talosen Taata, Buick alkoi jo ol-
la harvinaisempi, en muista kuin
kaksi: Hj Torkkomäellä ja Vitkan
Väinöllä. Olin silloin renkinä Viluk-
selan Näyskällä. Ihmeteltiin tätä
Buickia, kyllä oli kokoa ja näköä
Fordiin verrattuna. Kysyimme hin-
taa, Väinö vastasi puolihuolimatto-
masti, 70.000 mrkkaa. "ohhoh"
tuumailin, nykyisillä palkoilla pitää
olla renkinä 20 vuotta, niin että
Buickista on ainakin toistaiseksi
luovuttava. Nämä olivat mallia -27.

oli jo rätkikatto (kuuri), jota voi laskea ja nostaa alas ja ylös ilmasta riippuen, oli vielä ns. "Sufledit" si-
vuissa, että voi sadeilmoilla suojata
matkustajat.

Seuravilla muistan ainakin olleen
Fordit: Talosen Taatalla, Rautelan
Knaapilla, Vikstedtillä, Pusulan
Larkilla, Pyölin Lehtimäessä. (Vi-
meksi mainittua jouduin monesti
muitten mukana työntämään Lah-
den kartanon lähellä olevaan Myl-
lyahdetta ylös, kun omilla voimilla
ei jaksanut nousta.) Ryhtällä, Ki-
malan Mullivuoressa, Vilukselan
Hakalassa, Näyskällä, Huistilla ja
Vitkalla, Pajulan Korvessa, Hirsjär-
ven kartanossa sekä Talvisillan Ali-
Eskolassa. Viimeksi mainittu, niin-
kuin Vilukselan ja Huistinkin autot
olivat harmaita, muut mustia väril-
tään, kaikki vuosimallia 1924.

Samoihin aikoihin amerikkalai-
set opiskelijat äänestivät Henry

Fordin kolmanneksi merkittävim-
mäksi henkilöksi kautta aikojen,
ensimmäinen oli Edison, toinen Na-
poleon. Olisin kyllä valinnut Napo-
leonin ensimmäiseksi, tuumaili
Henry Ford, hänessä oli potkua.

Seuraava suosittu auto oli A-
mallinen Ford (Touring). Näitä ei
ehkä ollut ihan yhtä paljon kuin
edellisiä mutta ainakin seuraavilla
kartanoilla ja taloilla oli, hyvin vä-
hän tavallisilla kansalaisilla. Ävikin
kartanossa näitä oli tai ostettiin
kolme kappaletta samalla kertaa.
Kartanossa oli 1925 perinnönjako
ja vanhemmat pojat lähtivät "omiin
leipiin". Kartanoon jäi yksi Tou-
ring, toinen Kaurakedon kartanon
isännälle Wilhelm Haggrenille ja
kolmas Kärilän Mäkilään Arvid
Haggrénille. Vilukselan Kepsulle
tuli tällainen Ford seuraavana
vuonna, tällä allekirjoitanutkin yh-
tenä pyhääamuna koetteli ajotai-

toaan. Pantiin Ilomäen Arvon
kanssa vettä "syyliin" isännän
lähtiessä kirkkoon. Kun isäntä me-
ni laittamaan kirkkovaatteita pääl-
leen, sanoin Arvolle että ajetaan
pieni lenkki. Mutta huonosti kävi,
moottori sammui Näyskän ristiku-
jalle. Arvon kiertäessä veivillä au-
toa uudestaan käyntiin, jäi veivi jol-
lainlailla kiinni ja rupesi menemään
lujasti ympäri lyöden Arvoa leu-
kaan, josta tuli verta kuin härjän
kurkusta. Oli kuulemma minulta
jäänyt "sytytys" liian aikaiseksi.
Isäntä ehti jo tulla hakemaan kirk-
kokärkyään ihmetellen mihin se oli
kadonnut.

Tämä Ford oli kaikkein suosituin
Somerolla. Niitä oli ainakin seura-
vissa taloissa ja muutamilla yksityi-
silläkin: H. Nikula, A. Lampo, A.
Jäppi, A. Suontaa, eläinlääkäri Hel-
singius, A. Mäntynen, A. Teräs, V.
Linnanmäki, A. Maanselkä, nimis-

*Tämä Lauri Suutelan v. 1928
uutena ostama 18-paikkainen
International liikennöi linjalla
Somero—Koski TI—Turku.
Edessä autonkuljettaja Rikhard
Lahti. Linja-autojen
asemapaikkana Turussa oli
Puutori.*

*Iloista Joulua ja
Hyvää Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa*

**Hotelli-ravintola
HÄMEENPORTTI**

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta
Vuotta*

**Somerniemen
OSUUSPANKKI**

*Hyvää Joulua ja Onnellista
Uutta Vuotta asiakkailleen
ja tuttavilleen toivottaa*

JUSSIN ASUSTE
puh. 45 045

*Mutkatonta
vakuutus-
palvelua!*

TAPIOLA

Piiriedustaja Hannu Mäkinen p. 18 606
asiamiehä:
T:mi Harakiri/Lauren p. 45 387
Eskolin Paavo, p. 47 454
Mäkinen Into, p. 42 980

*Hyvää Joulua ja
Onnekasta Uutta Vuotta
kaikille asiakkailleen
toivottaa*

**KOSMETOLOGINEN
HOITOLA**

Ritva Saarikoski ja Marja-Leena Ylenius
Joensuuntie 28 (Saukon Liiketalo)
31400 SOMERO, puhelin 924-46 588.

**Kaksi vuosikymmentä luotettavaa
maatalouskauppaa Somerolla**

T maatalous

Somero, p. 46 401

**HYVÄÄ JOULUA
ASIAKKAILLEEN TOIVOTTA**

**Palakauppa
TUUL-ARJA**

puh. 46 347

*Haluatteko yksilöllistä palvelua hiusasioissa.
Tervetuloa meille. JOULUTERVEISIN*

parturi - kampaamo

Raija Tapio

ja tytöt

☎ 45 898

Ilo on sopivat kengät

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

kenkäpiste Härkönen

puh. 45 216

Caratia

Hyvää Joulua

Caratia

Someron

Hello ja Hei! -Hitta

Caratia

Puh. 45 358

**HYVÄÄ JOULUA
toivottaa**

Someron Puutarhapalvelu

Kassatie 3 puh. 46 302

ERKIN TV-HUOLTO

Forssa Hämeentie 8 (916)21 250

Somero Joensuuntie 6 (924)46 311

**Hyvää Joulua
toivottaa**

**Someron
fysioterapia**

puh. 47 047

**Hyvää Joulua
asiakkailleen toivottaa
KESOIL-HUOLTO
HANNU RUOSTELA
PUH. 45 130**

Hyvää Joulua

**MIKKOLAN
KUKKAKAUPPA ja
HAUTAUSTOIMISTO**

Puh. 45 092, Iltaisin 47 188
Auto 949/226996

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa**

Jussin Baari
puh. 45 443

niin silli- kuin paloöljytynnyrit ja sokerisäkit olivat samassa kuormassa.

Kerran Jalava ei tuonutkaan pommeja, häntä harmitti seuraava tapaus, jonka hän joskus myöhemmin kertoi: Koskenkartanon pelolla hänen vierellään ajeli polkupyörällä mies, jutteli siinä. Kun päästiin Sorvaston nummen alkupäähän sanoi äijä: "Mul ols vähän kiiru kun on lauantaipäivä, pitäis saunaan mennä". "Eikäs tää perkkel lähtenyt ja jätti mun kun seisomaan," kertoi Jalava. Tästäkin huomaa, ettei autojen vauhti silloin mikään päättä huimaava ollut. Tällainen kuorma-auto oli myöskin Rautelan Knaapilla.

Vaikka nämä viisi kuusi autoa olikin siviilikäytössä, oli Kustaa

Korvenoja kuitenkin Someron autoilun uranuurtaja. Ajettuaan pirssiä Hämeenlinnassa vuosina 1907—1916, muutti hän viimeksi mainittuna vuonna Someron Talvisillalle, harjoitti siellä kauppamiehen ammatin lisäksi myöskin autoilua, ajoi itse ja koulutti muita. Hän oli myöskin ensimmäinen linja-autoliikenteen harjoittaja linjalla Somero-Salo, tästä harvinaisuudesta tehtiin jopa laulukin. Ensimmäinen värsy meni jotenkin tähän tapaan: "Ja sen autonkylkeen oli maalattu Somero—Kuusjoki — Salo, tilu rampantilutilu rallallei Somero—Kuusjoki Salo./ Salosta kun takaisin lähettiin niin autoon pantiin valo, tilurampantilutilu rallallei ja autoon pantiin valo." jne.

Pitäjässä oli siihen aikaan sellai-

sia "laulunikkareita", tehtiin laulumistä vaan. Jos ajoi autoa, moottoripaattia, varasti, taikka kävi vieraisissa naisissa, kyllä toisena päivänä sai laulussa kuulla mitä oli tehnyt. Tällainenkin veljeskunta on hävinnyt, niin kuin kaikki muutkin "hyvät".

1920-luvun puolella välissä alkoi varsinainen autojen läpilyönti Foradin avatessa liukuhihnatehtaan Heighland Parkissa USA:ssa. Sarjatuotanto teki autosta arvostetun käyttöesineen, johon yhä useammalla oli varaa.

Someron maanteillekin alkoi ilmestyä yhä useampia T-mallisia Fordeja. Näissä oli uutta käsikaasu ja jalkavaihteet. Ensimmäisissä ajokorteissa olikin ollut merkintä, että sai ajaa myöskin Fordia. Autoissa

Someron Auto Oy:n Reuplik-merkinen umpikuminen kuorma-auto tuli Someron teille 1921. Ohjauspyörän takana Ruoho-niminen mies, rampilla seisoo Verner Nyholm (Nouko). Vuonna 1922 maksoi kyyti Somerolta Jokioisiin 20 silloista markkaa.

Pitäjän ensimmäiset autot v. 1911—1928

Kun minulta kysyttiin muistaisinko Someron ensimmäisiä autoja, kellä niitä oli ja minkä merkkisiä, ja voisinko myönteisessä tapauksessa panna näistä mustaa valkoiselle, otin tehtävän vastaan arkaillen, sillä tulen varmasti saamaan negatiivista palautetta sepustuksestani. Vaikka muistaisinkin "omalta alueeltani" melkein kaikki autot, on pitäjässä monia kyliä joita en tunne, ja ne jotka tietäisivät, ovat poistuneet keskuudestamme. Siksiäpä toivonkin, ettei "ammuttaisi pianistia", vaikka jokunen auto jääkin mainitsematta.

Ensimmäiset kolme autoa, jotka itse olen nähnyt, olivat Opel-merkkisiä henkilöautoja. Ohjauspyörä (ratti) oli oikealla puolella, vaihdetanko samoin oikealla sivulla auton ulko-

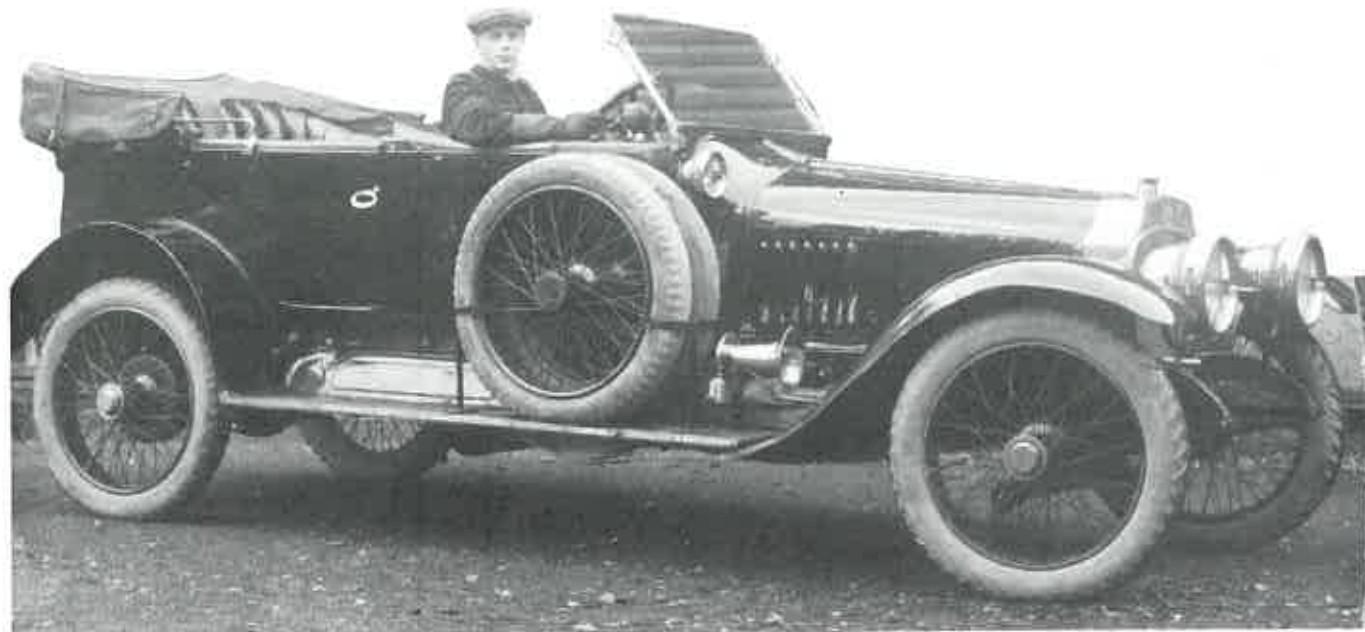
puolella. Ävikin kartanon ensimmäinen auto on vm 1911, ehkä parikolme vuotta myöhemmin Långsjön kartanossa ja kolmas kauppias Paul Järnströmillä samoilta vuosilta. Kauppias Järnström ei enää asunut Somerolla, koska omisti Viksbergin kartanon Forssassa. Hän kävi kuitenkin usein huvilallaan Lammin Jokelassa (Laukamo), jossa hänen äitinsä ja kaksi sisartaan asuivat. Tässä autossa minäkin sain ensimmäisen autokyytini v. 1916-17. Långsjön kartanon auto oli valkoinen, sitä sanottiinkin "kalkkilaivaksi", toiset autot olivat mustia.

Ensimmäisen maailmansodan takia autojen tulo niin Somerolle kuin muuallekin Suomeen pysähtyi moniksi vuosiksi. Vasta vuodelta 1920 muistan ensimmäiset kuorma-au-

tot, Republik-merkkisiä, ilman sisärenkaita, eikä ollut "kahden millin kruusausta". Renkaat eivät puhjonneet vaikka olisi piikkimattoonkin ajanut.

Pitäjässä oli sellainen kuin Someron Auto Oy. En tiedä, enkä ole viitsinyt keltään kysyä, oliko Osuuskaupan ja Someron Saha Oy:n auto yksi ja sama, ainakin kuljettaja oli molemmissa Hj. Jalava, olen tämän itse nähnyt. Vanhemman sisareni mennessä Helsinkiin -20 Ollilan kylästä Sahan lankku-kuorman päällä Jokioisten asemalle, ajoi autoa Jalava. Toisen tapauksen muistan, kun Jalava toi meille pikkupojille, taisi siinä olla isompiakin joukossa, silloin tällöin koiranpommeja Turusta ja silloin hän ajoi Osuuskaupan autoa, koska

Kustaa Korvenoja oli autoliikenteen uranuurtajia Somerolla. Sitä ennen hän ajoi taksia Hämeenlinnassa. Kuvassa Korvenojan taksi, Opel, vuonna 1916.

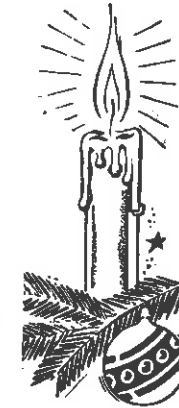

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAAN
KORVENOJA YHTIÖT**

**AUTO KORVENOJA OY
FORSSAN AUTO OY
YHDYSLLIKENNE OY**

**Toivotamme
Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta**

Tilitoimisto Torkkola Oy

**Hyvää Joulua ja Onnekasta
Uutta Vuotta asiakkailleen ja
tuttavilleen toivottaa**

KOHTAUSPAIKKA SOMEROLLA

**Roppilan
& Krouvi**

puh. 45 421

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa*

**Hotelli
Somerhovi**

Puh. 924-45 138

**Kirja on usein
ystävälle paras
lahja.**

**ONNEKASTA JOULUA
Someron Kirjakauppa**

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

**toivoo
RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY**

om. Siviranta
puh. 45 929

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
toivottaa*

**market
HANSKI**
JOENSUUNTIE 32 · SOMERO · PUH. 45865

**Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa**

**Someron
tuontatuote**
puh. 47 230

**HYVÄÄ JOULUA
toivottaa**

SOMERON KEMIKALIKAUPPA
puh. 45 217

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

MAARAUTA
Puh. 465 55 (viikkotied. ark. 8.30-12.00 ja 9.00-13.00)

SOMERON PIKA-PESU

**Matot puhtaaksi jouluksi
sekä kemiallista ja valkopesua.**

PUH. 45 722

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

J. M. TUOMINEN Ky

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille asiakkaille!**

DONARI

puh. 46 343

**Hyvää Joulua toivottaa
JALKINELIIKE
V. PELTOMÄKI Ky**
puh. 45 075

Kenkiä — laukkuja — käsineitä — sukkia

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
MARIINA-ASUSTE**

Rantanen & Kavander
puh. 45 634

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Forssan Varaosa Ky
Puh. 46 818

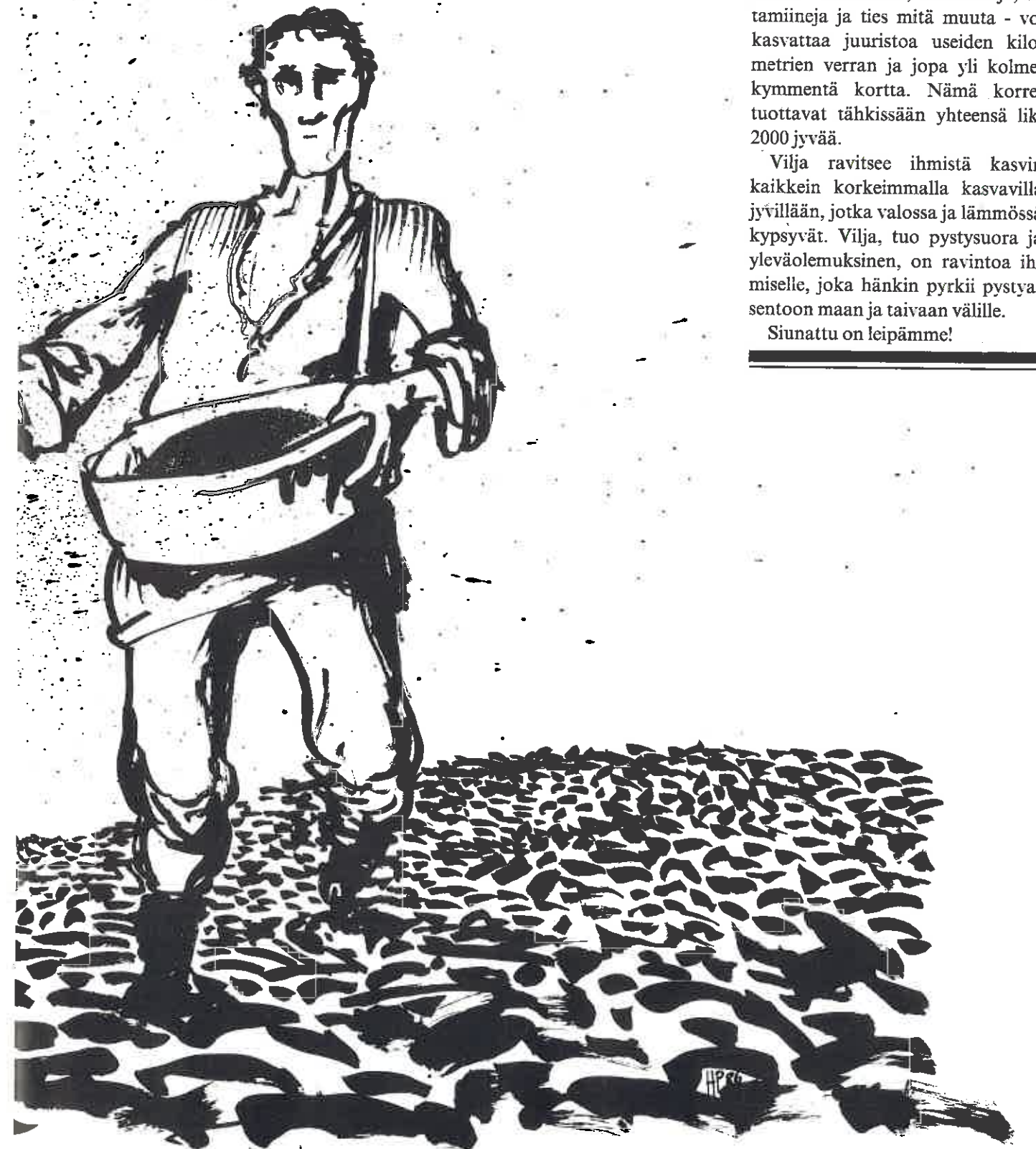
**Hyvää Joulua
ARVO VIRTANEN OY
ALIHINTA OY**
puh. 45 688

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa**

Kahvila Mariina

**Hyvää Joulua
toivottaa**

**VALOKUVAAMO
REINO LUITPARO KY**

pieni jyvä, kuiva ja kova - joka sisältää hivenaineita, mineraaleja, vitamiineja ja ties mitä muuta - voi kasvattaa juuristoa useiden kilometrien verran ja jopa yli kolmekymmentä kertaa. Nämä korret tuottavat tähkissään yhteensä liki 2000 jyvää.

Vilja ravitsee ihmistä kasvin kaikkein korkeimmalla kasvavilla jyvillään, jotka valossa ja lämmössä kypsyvät. Vilja, tuo pystysuora ja yleväolemuksinen, on ravintoa ihmiselle, joka hänkin pyrkii pystyasentoon maan ja taivaan välille.

Siunattu on leipämme!

RIITTA TIMONEN

Vilja — ihme

Neljä vuotta olivat tiemme kulke-
neet tuntureilla, varpujen, pienten
kukkasten ja tunturikoivujen maas-
sa. Mikään ei kasvanut pystysuo-
raan taivasta kohti. Koivujenkin
oksat ja latvat myöntyivät tuulien
suuntaan.

Eräänä varhaisena heinäkuun
aamuna tiemme kulki viljapellojen
halki, kohti Someroa. Molemmiin
puolin tien varresta nousi vilja ylös
kuin korkea seinä. Olimme unohta-
neet: maa voi kasvaa näin voimak-
kaasti, pystysuoraan ylöspäin ja
näin korkealle.

Tuon aamun ihme on yhä tallella.
Monta kaunista ihmettä on vilja-

pello näyttänyt sen jälkeen vuoden
ja vuorokauden kierrossa, aurin-
gon, sateen ja tuulen, sumun ja kas-
tepisaroiden silmin.

Vilja ihmetyttää vielä enemmän,
kun sitä alkaa tarkastella lähem-
min. Kun vilja itää, se kehittää pian
pitkät juuret ja kiinnittyy lujasti
maahan. Sitten se kasvaa kapeaa
kortta ylöspäin. Lehdet eivät juuri
sivuile käännä. Viljan mittasuhteil-
la ei ihminen osanne rakentaa pys-
tyssä pysyvää tornia. Sellaisen tor-
nin tulisi olla suunnilleen 300 met-
riä korkea, läpimitaltaan metri. Fy-
sikaalisilla voimilla ei helposti seli-
tetä viljan pystyssä pysymistä.

Tuollaiseen rakentamiseen pystyy
kuitenkin vilja ja sen tornin päässä
on vielä raskas tähkä useampine
kymmenine jyvineen. Siinä vaikut-
tavat mahtavat pystyyn nostavat
voimat.

Kun kypsymisaika on käsillä, vil-
jan juuret hellittävät otetta maasta:
korsi ja lehdet antavat elämän pois.
Kaikki, mikä kasvissa eli, ikään-
kuin ylentyy jyväksi, kaikkein kor-
keimmalle paikalle, missä valo ja
lämpö säteilevät tähkään voimiaan.
Elävyys kokoontuu siemeniin, jy-
viin: syntyvät kellertävän kullan
omaiset, jotenkin nöyrät värit.

Ja jyvä kätkee sisälleen ihmeen:

KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

huvikeskus

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**Sähköurakointi
J. Mäenpää & Co**

PUH. 46 715

Hyvää Joulua somerolaiset

Erikoistarjous

**Reilua Maatalous-
Rauta ja Rakennus
tarvikekauppaa
Somerolla**

**MAATALOUS
TAMMI**

SOMERO

*Hyvää Joulua ja
menestyksellistä Uutta vuotta
toivottaa asiakkailleen*

**LEHTOSEN
KASVATTAMO ky**

puh. 45 110

**Asuntokaupan
avainpaikassa
oikea myyjä
kohtaa oikean
ostajan**

**TÄYDEN PALVELUN TILI-
JA ISÄNNÖINTITOIMISTO**

**SÄÄSTÖPANKKIEN LKV
KIINTEISTÖNVALITYS OY**

**TILITOIMISTO
EKONOMIA**

hoitaa maatalous- ja liikekirjanpidot, tilin-
päätökset sekä veroilmoitukset
asiantuntemuksella.

**Yhteys ekon. Kalle Älli, puh. 45 183
klo 11—14 Rantatie 10 C 17.**

TIETOA JA HUVIA SOMERNIEMELTÄ

Kai Linnilä - Kaari Utrio: Somero - viljan maa
SE MITÄ HALUAT TIETÄÄ SOMEROSTA
Severi Parko: Savikuoppa ja kuliissi
SE MITÄ ET TIENNYT SOMEROSTA JA TAITEISTA
Kaari Utrio: Eevan tyttäret
SE MITÄ ET USKONUT NAISISTA
Kaari Utrio: Kalevan tyttäret
SUOMEN NAISTEN TARINA
Kaari Utrio: Eevan historia
SE TIIVISTETYNÄ JA KOULUHALLITUKSEN HYVÄK-
SYMÄNÄ
Kaari Utrio: Venus, naiskauneuden tarina
SE KAIKKI KAUNEUEDESTA
Kai Linnilä, Meri Utrio: Sata vuotta sitten
SE MITÄ ET TIENNYT
VANHASTA MAAILMASTA

5

SOMERON SEUDUN
UUSIN RAUTAKAUPPA
VIISRAUTA OY
TEHDASTIE, 31400 SOMERO (PL 38)

PUH. (924) **47301**

• Rakennustarvikkeet • Sisustustarvikkeet
maalit, matot, tapetit • teollisuustarvikkeet
työkalut, teräket • puutavarat

*Hyvää Joulua sekä
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa*

**Kanasuon
Kasvatuskanalat Ky**

Hauskaa Joulua

Valtahanju
SOMERO PUH.45176

*Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa*

SOMERON RENGAS

om. Taisto Rosenberg

HYVÄÄ JOULUA
JA

PARHAAT
KIITOKSET
TÄSTÄ VUODESTA

Nähdään

Someron
Optiikka

Joensuuntie 31,
31400 Somero
puh. 46 133

**Hyvää Joulua ja
liikenneturvallista
vuotta 1987**

SOMERON
AUTOKOULU OY

**Varmaa
säästöä
helposti**

Jos sinulla on Koti-
Sampo ja sen lisäksi
jokin muu vakuutus, voit
tulla Sammon sopimusasiak-
kaaksi ja säästää varmaa rahaa.

SAMPO-YHTIÖT
-vhtä lähellä kuin lähin puhelin
puh. 47 134

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

P. TOIVOKOSKI

Terttilä, puh. 43 415

HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAAN

TOIVOKOSKI OY

puh. Terttilä 43 452

Someron Joulu

Teemasta "Mitä ihmeellistä Somerolla?" muurattiin tämän vuoden Someron Joulun kulmakivi. Tavoite oli etsiä vilkkaan kuntamme innostavia, somerolaisia yksityiskohtia, ja samalla pureutua kotiseutuelämässämme hieman pintaa syvemmälle. Kysymykseen löytyi monenlaisia vastauksia – aina vanhoista kuorma-autoista mainioon Töppä-Olkaan tai hämäräperäiseen sananparteen. Jokaisen tarinoijan kynästä on tuntunut henkineen raikasta somerolaistunnelmaa, ja rivien välistä voi lukea monta sydämellisen lämmintä ajatusta omasta kotiseudusta.

Paitsi innokkaita kirjoittajia on tämän lehden ilmestymisestä kiittäminen myös ahkeria kuvittajia, ilmoittajia, painoväkeä sekä niitä kaikkia pieniä koululaisia, jotka ovat koputelleet monien kotien ulko-oville.

Näiden somerolaisten "ihmeellisyyksien" saattelemana haluamme toivottaa teille kaikille lukijoillemme onnellista ja virkistävää joulua!

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄT TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ J HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE H JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄT TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ J HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE H JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄT TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

KHARKATIE

Someron Joulu
1986

SISÄLLYS

<i>Vilja ihme</i>	2	<i>Riitta Timonen</i>
<i>Pitäjän ensimmäiset autot</i>	4	<i>Eino Laiho</i>
<i>Someron ensimmäisen kunnansairaalan syntyvaiheet - ja lopetus</i>	9	<i>Kyllikki Kujanpää</i>
<i>Neljä vuosikymmentä pankkitiskissä</i>	12	<i>Auvo Turunen</i>
<i>Someron erikoispiirteitä</i>	14	<i>Irja Bergman</i>
<i>Kuuluisin somerolainen ompelija</i>	14	<i>Tanja Rasila</i>
<i>Kunnanjohtajaa kiireiden keskeltä</i>	16	<i>Ari Viuhko</i>
<i>Pillerinpyöritystä Somerolla satasten vuotta sitten</i>	18	<i>A. Saura</i>
<i>Yli Suomenlahden Someron Pyöliin</i>	21	<i>Tapio Horila</i>
<i>Töppä-Oika</i>	25	<i>Lisa de Gorog</i>
<i>Mitä esi-isämme söivät ja joivat</i>	27	<i>Seija Mäkinen</i>
<i>Ehrotus Someron perinneruaks</i>	29	<i>Maija Avellan</i>
<i>Ihmeitä</i>	31	<i>Tuula Kämi</i>
<i>Kestikievarilaitoksen taustaa</i>	34	<i>Laura Älli</i>
<i>Tervehdys miehelle</i>	36	<i>Kaari Utrio</i>
<i>Vanhan kivimiehen muistelmia ja mietteitä</i>	42	<i>Mauno Kangas</i>
<i>Marraskuussa 1986</i>	44	<i>Hanna Pakarinen</i>
<i>Muurahaisista</i>	44	<i>Ensio Männistö</i>
<i>Miilun valvomiset</i>	46	<i>Hannu Mattila</i>
<i>Leirillä</i>	49	<i>Ester Ahokainen</i>
<i>Runon maa</i>	50	<i>Ester Ahokainen</i>
<i>Somero-Seuran vuosi</i>	51	

Päätoimittaja *Sirkku Kurki* *Kangas*
 Ulkoasu *Tuula Kämi*
 Piirroukset *Tanja Rasila*
 Levikki *Tapio Vapaa* *Salo*
 Ilmoitukset *Heikki Paak* *anen*
 Julkaisija *Kyllikki Kujanpää*
Pekka Kurki *Kangas*
Somero-Seura

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Someron TB-Huoltamo
A. Koskela, puh. 45 411

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Hallikaisen Auto
puh. 45 588

SÄHKÖTÖITÄ—VESILAITTEITA
**SÄHKÖ-
ERKKI OY**
Puh. 45 339

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Kaihdinvalmistamo
K. Lehtonen
puh. 45 814

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Someron Puutavara ky
puh. 45 307

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa
Someron Taksit
puh. 45030

Somerpaino **oy**

SOMERON PAIKALLISLEHTI
SOMERO